

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Dobrovolná bezdětnost u žen

(Voluntary childlessness among women)

Diplomová práce

Autor: Hana Manová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Olomouc

2014

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou/magisterskou diplomovou prací na téma:
Dobrovolná bezdětnost u žen vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího
diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 25. března 2014

Poděkování

Děkuji vedoucí své práce doc. PhDr. Ireně Sobotkové, CSc., za inspirativní myšlenky, odborné vedení mé práce a vstřícný přístup. Děkuji také všem přátelům a známým za pomoc s hledáním dobrovolně bezdětných žen, a v neposlední řadě děkuji účastnicím mého výzkumu, za ochotu a otevřenost s jakou mi rozhovory poskytly.

Obsah

Teoretická část

1. Vymezení pojmů souvisejících s bezdětností.....	7
2. Historický vývoj dobrovolné bezdětnosti.....	9
3. Ženství a mateřství	11
3.1 Genderové rozdíly	11
3.2 Změny v pojetí ženské role.....	13
3.3 Ženství a morálka	14
3.4 Žena v dnešní době	16
3.5 Rodičovství a mateřství	17
4. Přínosy rodičovství a možné nejistoty.....	19
5. Příčiny bezdětnosti (motivace k bezdětnosti)	20
5.1 Preference kariéry, pracovní podmínky a vzdělání	21
5.2 Partnerství, různé druhy partnerského soužití, shoda v názorech partnerů	27
5.3 Nezvratnost	30
5.4 Různé formy životních stylů	31
5.5 Zkušenosti s rodičovstvím, nepřítomnost vztahu k dětem	32
5.6 Svoboda	33
5.7 Spirituální a globální důvody	34
6. Dobrovolná bezdětnost pod zorným úhlem společnosti.....	36
6.1 Reakce okolí.....	36
6.2 Společenství dobrovolně bezdětných	39
7. Poradenské a terapeutické zkušenosti	41

Výzkumná část

8. Výzkumný problém, cíle práce a výzkumné otázky	43
8.1 Výzkumný problém a cíl.....	43
8.2 Výzkumné otázky.....	43

9. Popis zvoleného metodologického rámce a metod výzkumu	45
9.1 Kvalitativní výzkum.....	45
9.2 Interview	45
9.3 Metody zpracování a analýza dat	50
10. Etické otázky, informovaný souhlas	51
11. Výzkumný soubor a proces jeho výběru	53
11.1 Soubor.....	53
11.2 Kritéria výběru	53
11.3 Způsob výběru	54
11.4 Stručná charakteristika účastnic	55
12. Výsledky výzkumu.....	57
12.1 Důvody pro rozhodnutí nemít děti.....	57
12.1.1 Zkušenosti s dětmi v okolí	57
12.1.2 Dítě je velký závazek	60
12.1.3 Volba jiného životního stylu.....	61
12.1.4 Necítí potřebu mít děti.....	62
12.1.5 Zdravotní potíže, strach z porodu	63
12.2 Proces rozhodování	64
12.3 Nedobré rodinné podmínky	66
12.4 Výběr partnerů a vyjednávání o rozhodnutí nemít děti.....	66
12.5 Spokojenost s rolí dobrovolně bezdětné ženy a reakce okolí.....	68
12.6 Další poznatky z výzkumu.....	71
13. Diskuse	72
Závěr.....	75
Souhrn	77
Literatura	80

Úvod

Dobrovolná bezdětnost, tedy stav, kdy se muž nebo žena dobrovolně rozhodnou nemít děti, se stává stále aktuálnějším pojmem. Více a více lidí se z různých důvodů rozhoduje děti nemít. Snad každý rok v novinách či různých časopisech narážíme na články o dobrovolně bezdětných, čteme jejich příběhy či reportáže ze schůzek hnutí dobrovolně bezdětných (např. No Kidding!), toto téma ovlivňuje taky populární a masově sledované filmy nebo jejich knižní předlohy. Třeba ve filmu *Sex ve městě* hlavní hrdinka říká, že děti má ráda, ale sama se s manželem rozhodla si je nepořídit, není to prostě pro ně. V knižní předloze slavného filmu *Jíst, meditovat, milovat* s Julií Roberts zase hrdinka popisuje své dilema z toho, že necítí potřebu mít dítě, a její strach z reakcí okolí.

Přestože je toto téma zdánlivě často kolem nás, dokonce sestra mojí kamarádky zastává tento životní postoj již delší dobu, je těžké ho nějak hlouběji uchopit, v seriálech a povídkách bývá často spojován se životním stylem singles, v článcích je často líčen jakoby z vnějšku, popisovány jsou individualistické, někdy až sobecké motivy pro rozhodnutí nemít dítě, nebo dramatické příběhy lidí, kterým jejich přesvědčení narušilo vztah s rodinou či partnerem. Téma je tedy často zmiňováno, ale v České republice jsem se nemohla dopídit mnoha psychologických výzkumů na toto téma, lépe řečeno, dalo by se říct, že jsem nenašla takřka žádné psychologické výzkumy. Chtěla jsem toto téma nějak více pochopit, dozvědět se o něm více, a také zjistit, jaké jsou důvody dobrovolně bezdětných k tomu nemít dítě, jak žijí, jak jsou v životě spokojení. V praktické části výzkumu, pro kterou jsem zvolila kvalitativní formu – semistrukturovaný rozhovor, jsem se žen ptala na jejich důvody pro tuto volbu, proces rozhodování, ale také na jejich zkušenosti s partnerskými vztahy nebo na vztah s rodiči.

Teoretická část

1. Vymezení pojmů souvisejících s bezdětností

Jednou ze základních a nejjednodušších definic bezdětnosti je chápat ji jako absenci rodičovství (Hašková, 2006). Zásadní pro výzkum bezdětnosti je vymezit, o jakou skupinu bezdětných se jedná. Bezdětnost můžeme rozdělovat na dobrovolnou a nedobrovolnou. Hranice mezi oběma je však velmi tenká (Leatherby, 2002), přesto k jejímu ujasnění nám pomůže rozdělit si ji podle pocitů, které daný jedinec má. Zatímco dobrovolná bezdětnost je pociťována jako volba, nedobrovolná bezdětnost bývá pociťována jako problém, který může mít biologický, strukturní či kulturní základ (Hašková, 2009).

Ve výzkumech je vymezení bezdětnosti často různorodé. Můžeme se setkat u zahraničních výzkumů s různými termíny, např. childless (používáno častěji u bezdětnosti nedobrovolné), childfree (dobrovolně bezdětní), childless by choice (u lidí, kteří si zvolili bezdětnost), voluntarily childless (u dobrovolně bezdětných, spíše ve starších výzkumech), involuntarily childless (u nedobrovolně bezdětných), childless postponers (u lidí odkládajících rodičovství), childless perpetual postponers (u lidí trvale odkládajících rodičovství), childless after infertility (bezdětnost zapříčiněná neplodností). V sociologických a demografických výzkumech najdeme někdy také vymezení biologické a zkoumají se ženy, které ještě nerodily (Hašková, 2009). Americká klinická psycholožka Ellen L. Walker po rozhovorech s bezdětnými ženami identifikovala tři typy žen. Ty, které se rozhodly dobrovolně být bezdětnými, ty, které jsou dobrovolně bezdětné vlivem různých okolností, a třetí kategorie, do které zařadila i sebe, a to ženy, které by možná bezdětné nebyly, kdyby potkaly partnera, který by chtěl děti (Walker, 2011). V mé práci se budu zabývat převážně dobrovolnou bezdětností (childfree, childless by choice, voluntarily childless), někdy zmíním i obecné aspekty bezdětnosti či důvody k odkládání mateřství/otcovství. Nejvíce se mi líbí definice dobrovolně bezdětných jako těch, kteří nemají děti a nechtějí mít děti ani v budoucnosti a jejichž bezdětnost je záměrná (González, Guerrero, 2013).

To, že se však někdo rozhodne nemít dítě, se během času může změnit. Rozhodování je totiž velmi proměnlivý proces (Plháková, 2003). Jedinci mohou změnit své rozhodnutí a očekávání poměrně často, takže i dobrovolně bezdětní lidé mohou poměrně snadno změnit kategorii na matky nebo na ženy, které chtějí mít děti (Housknecht, 1987, a Weston, 2001). Proto dalším podstatným pojmem, který je také důležité znát, je konečná bezdětnost, tedy bezdětnost u žen ve věku 45 nebo 50 let, jelikož narození dítěte u žen v tomto věku můžeme očekávat jen velmi zřídka (Hašková, 2009).

V neposlední řadě bych měla také upozornit na to, že pojem dobrovolná bezdětnost obsahuje mnoho aspektů a bylo by zavádějící bavit se o ní jen jako o jakési nové formě „childfree and happy“, nebo rozebírat pouze nevýhody života bez dětí (childless), a soustředit se pouze na osobnostní dispozice, které předurčují lidi k tomu nechtít děti. Tato polarizující tendence se mi jak v teoretické, tak i výzkumné části zdá příliš omezující, aby mohla postihnout celou tuto problematiku (Cain, 2002).

2. Historický vývoj dobrovolné bezdětnosti

V této části bych ráda pro komplexní pochopení celé problematiky popsala historický vývoj bezdětnosti a dobrovolné bezdětnosti. Jelikož si má práce neklade za cíl zevrubné historické vylíčení, budu se soustředit hlavně na historii nedávnou či vylíčení doby, která se nějak významně podílela na utváření dnešní společnosti. A právě ještě v době poměrně nedávné, v 19. století, měly celibát a byly tedy i bezdětné například učitelky, jelikož se mělo za to, že mateřství by mohlo narušovat jejich povolání a profesní činnost. Podobně na tom byli a ostatně dodnes jsou i katoličtí kněží a jeptišky. Také se v této době často setkáváme s pojmem starý mládenec, který mohl poukazovat na muže, který se dobrovolně nechce ženit a často také mít děti (oproti tomu pojem stará panna poukazoval spíše na nedobrovolnost této ženské pozice) (Kynčlová, Knotková-Čapková, 2010).

Historie postojů k dobrovolné bezdětnosti nebo naopak mateřství je ukázkou velkých změn, které se udály v posledních padesáti letech. Dobrovolná bezdětnost byla po druhé světové válce jen zcela ojedinělou volbou, a to i přesto, že již existovaly různé formy antikoncepce. Téměř každá zdravá žena měla alespoň jedno dítě. V generaci matek dnešních mladých mužů a žen zůstalo bezdětných asi pět procent žen (to je méně než součet žen, které nemohly mít děti ze zdravotních důvodů, a těch, které o přirozeném početí neuvažovaly pro svou lesbickou orientaci). Během posledních dvou desetiletí se však dobrovolná bezdětnost stává už rozšířenou a významnou alternativou.

Skoro celou druhou polovinu dvacátého století bývala v tehdejším Československu téměř každá druhá nevěsta těhotná. V době socialismu klesl také věk nevěst nízko nad dvacet let a ženichů nízko nad 23 let. Po revoluci se však začaly znovu navracet tradiční hodnoty a podíl těhotných nevěst v České republice poklesl z téměř dvou třetin na necelou třetinu – tedy o padesát procent (Možný, 2008).

V polovině let devadesátých klesla porodnost v České republice pod 1,3 dítěte, čímž se ČR zařadila mezi země s extrémně nízkou porodností (Rabušic, 2001).

Bylo by však zavádějící myslet si, že vysokou porodnost v našich zemích ovlivnil jakýsi tlak socialismu na společnost, po válce byla podobná situace i v USA. A Karen Foster (2012), jedna z popularizátorek tzv. Childfree volby, ve své knize *No way baby* situaci

popisuje těmito slovy: „Před padesáti lety myšlenka, že by rození dětí mohla být volba, byla více než absurdní. Jako žena, která neměla děti, jste byla označena za starou pannu, nebo neplodnou. Obojí bylo něco jako společenský polibek smrti. Díky tomuto sociálnímu tlaku jste málokdy našli ženu, která by nechtěla mít děti. Ovšem i pro muže bylo spektrum možností velmi úzké. Možností bylo se nikdy neoženit, nebo se oženit a mít děti, které nikdy nechtěl. Alespoň však muž mohl zůstat v práci celý den.“

3. Ženství a mateřství

Jelikož se ve svém výzkumu na diplomovou práci budu věnovat ženám, které nechtějí mít děti, považuji za důležité vymezit pojem ženství a mateřství. Spojení matka-žena je chápáno mnohem silněji než spojení otec-muž (Hašková, Zamykalová, 2006). V souvislosti s klesající plodností se mluví téměř výhradně o ženách (Zamykalová, 2006). Toto se mi zdá jako příliš úzký pohled na tuto problematiku, proto bych svou další práci chtěla zaměřit na výzkum důvodů a motivace bezdětnosti u mužů s případným porovnáním obou skupin, tedy žen i mužů. V této práci se však budu pro přehlednost zabývat vymezením problematiky ženství a mateřství.

3.1 Genderové rozdíly

„Bytost mužská, bytost ženská, toť to první, co rozlišíte při setkání s jinou lidskou bytostí“ (Freud, 1997).

Přesto je důležité brát v úvahu genderové rozdíly mezi muži a ženami. Vymezení možných rozdílů mezi nimi nám usnadní chápat některé rozdíly v přístupu žen či mužů k dětem a k rodičovství. Nejprve pro ujasnění rozdělím pojmy gender a pohlaví. Oakley (2000) upozorňuje na omyl, kterého se lidé v naší společnosti často dopouštějí, když se snaží odlišit ženu od muže. Zaměňují totiž dva různé procesy – a to rozlišování pohlaví a rozlišování zejména podle pohlaví. První bývá obecným rysem lidské společnosti, jelikož pohlavní rozdíly mohou být přirozené. Druhé, tedy genderové dělení, více vyplývá z kultury a často neodráží vrozené rozdíly mezi pohlavím. Se zajímavým vysvětlením rozdílu mezi těmito termíny přichází Šárka Gjuríčová a Jiří Kubička v knize *Rodinná terapie* (2009). Ti tvrdí, že pojem gender a pohlaví je takřka totožný ve svém denotátu (tedy má téměř stejný rozsah – představte si, kdybychom dělili lidi podle genderu i pohlaví, dostali bychom dvě téměř stejné skupiny), ale je zcela jiný ve svém konotátu – má tedy zcela jiný obsah. Zatímco pojem gender upozorňuje na to, jak ženskou či mužskou identitu různorodě prožíváme a konstruueme, pojem pohlaví bere v úvahu spíše biologickou složku mužství a ženství. Pokud pojmy gender a pohlaví zaměňujeme, dochází k chaosu v debatě o rozdílech mezi muži a ženami. Logika společnosti, která bude rozdělovat jedince dle principu

pohlaví, se může stát neprůhlednou, a případné snahy o osvobození od klasických genderových rolí se budou zavrňovat jako nemožné (Oakley, 2000).

Pro přehlednost uvedu definice obou pojmů ze *Stručného psychologického slovníku* od Pavla Hartla (2004).

Pohlaví je tedy: „Biologický sexuální dimorfismus, rozlišení samčích a samičích jedinců podle pohlavních orgánů, případně sekundárních pohlavních znaků.“ (Hartl, 2004, s. 186)

Gender tento slovník vymezuje jako: „Soubor rolí, jež daná společnost a kultura přisuzuje mužskému a ženskému pohlaví.“ (Hartl, 2004, s. 73)

V biologické terminologii používáme pojmy mužské a ženské pohlaví, kdežto v psychologii autoři používají pojmy maskulinita a feminita. Feminita, zjednodušeně ženskost, je soubor očekávání a předpokladů společnosti o tom, jak se obvykle chová žena. Maskulinita (mužskost) je obdobný souhrn vlastností a očekávání společnosti od muže. Podle teorie rodové identity jsou maskulinita a feminita pojmy protikladné (Janošová, 2008).

V sociálním konstruktivismu se setkáváme s myšlenkou, že výklad pojmů muž a žena není věčný a neměnný, že tyto pojmy se vždy vytvářejí a konstruují v určitém kulturním prostředí a společenském kontextu – obsah těchto pojmů se proměňuje (Gjuričová, 1999).

Podobnou myšlenku nastiňují i kulturně antropologické a psychologické výzkumy, poukazující na to, že chování lidí podle jejich genderových rolí je daleko více výsledkem kulturních a rodičovských očekávání, než biologickým mužským nebo ženským chováním (Mead, 2001; Lewis, Weinraub, 1979). Podle teorie sociálního učení jsou děti schopny identifikovat, jakého je kdo pohlaví od 18 měsíců věku (Bandura, 1977; in Campbell, 1999). Další poznatek teorie sociálního učení je i ten, že chlapci a děvčátka jsou podle svého pohlaví vychovávaní podstatně jinak, a to napomáhá formování genderové identity (Lewis, Weinraub, 1979).

Poněšický vnímá také u vyhraňování pohlaví určitý rozpor: „Na jedné straně zdůraznění rozdílů mezi mužstvem a ženstvem má sloužit k zvýraznění vlastní, od druhého pohlaví odlišné identity.“ (Poněšický, 2004, s. 28) Za tím se může skrývat úzkost z oslabení či ztráty vlastní identity, z kontaminace vlastního pohlaví. Proto se tím zabývají spíše muži,

zatímco ženy se snaží spíše dokázat, že žádné podstatné psychologické rozdíly mezi pohlavími nejsou (tamtéž).

3.2 Změny v pojetí ženské role

Ve sdělovacích prostředcích, populárních časopisech a někdy i v rozhovorech náhodných kolemjdoucích slyšíme často slova o tom, že se ženská role pořád mění. Co je to však role? Jaká byla a jaká je dnes? Role tedy podle *Stručného psychologického slovníku* je: „Chování, které je pro určitého jedince v určité situaci či postavení vhodné, očekávané a žádané, případně je pro ně dána konkrétní společenská norma; existují role stanovené, nezávislé na jedinci, role přijaté, se kterými se jedinec ztotožňuje. Role podléhá sociální kontrole. Skládá se z vnějších znaků: účesu, oblečení, gest, a ze znaků vnitřních, jako je přesvědčení, cítění, pohnutky; jejich nesoulad přináší vnitřní konflikt.“ (Hartl, 2004, s. 230–231)

Jak tvrdí David McClelland (1975; in Gilligan, 2001), pohlavní role je jednou z nejvýznamnějších determinant lidského chování a autoři psychologických teorií zjišťovali pohlavní rozdílnosti od prvního okamžiku, kdy prováděli empirický výzkum.

Během posledních padesáti let se změnil pohled na roli muže a ženy, důsledky čehož můžeme pozorovat v takových znacích, jako je oblečení, způsob trávení volného času atd. Projevují se také v méně nápadných oblastech, jako jsou vymezení vlastní identity či sociální očekávání. Změny v pojetí rolí mají odlišný význam pro ženy a pro muže. Ženy toto chápou spíše pozitivně, jako dosažení rovnoprávnosti. Zvyšuje se jim tím prestiž a mohou dosáhnout lepší sociální pozice. Žena se stává dominantnější, nezávislejší a samostatnější. Z psychologického hlediska se jedná o symetrizaci role muže a ženy, což ženám subjektivně slouží jako potvrzení vlastní hodnoty. Tento proces je pak často prezentován jako emancipace. Ženám tedy přináší zisk, přinejmenším ve smyslu dosažení společenské prestiže. Mužům vyrovnání pohlavních rolí nepřineslo žádný zjevný zisk. Tyto sociální změny mohly spíše zapříčinit jejich dezorientaci. Muž přišel, přinejmenším na formální úrovni, o svou dominanci a společenskou pozici. To mohlo přispět ke zvýšení

nejistoty u mužů a stimulovat různé obranné tendence: agresí, rezignací, racionalizací atd. (Vágnerová, 2000).

Jsou genderové rozdílnosti pro výzkum dobrovolné bezdětnosti důležité? Zdá se, že ano. Alespoň výzkum z roku 1978 ukázal, že je to v páru většinou mužovo rozhodnutí zůstat bezdětný. Odpovědi 40 párů naznačují, že pokud bylo ženino rozhodnutí, aby zůstali manželé bezdětní, jen zřídka muž souhlasil. Výzkum upozorňuje na relativně tradiční zastoupení genderových rolí při rozhodování o tom, zda zůstat bezdětný, nebo ne (Marciano, 1978).

Studie Marshy Sommers (1993) zase poukazuje na genderové rozdílnosti při posuzování dobrovolné bezdětnosti. Výsledky ukázaly, že ženy se cítí být významně více posuzovány podle svého pohlaví než muži. Ženy také vykazují větší podíl stresu v souvislosti s rozhodováním, zda se stát či nestát rodičem, než muži (Seccombe, 1991). Výzkumy pak také podporují tvrzení, že čím je u ženy více netradiční genderová orientace, tím méně má taková žena touhu mít děti (Feldman, 1981; Nock, 1987; in Seccombe, 1991). Podobně výzkumné studie Hoffmanové a Levanta (1985) dokazují, že dobrovolně bezdětné ženy měly nižší míru feminity než ženy, které děti mít chtěly. Ženy, jejichž genderové role nejsou tak vyhraněny, mají širší okruh dalších sociálních rolí, a proto vnímají menší možnost zisků a větší možnost ztrát z omezení, která mohou vyplynout z jejich mateřské role (Seccombe, 1991). Genderové porovnávání také zjistilo, že ženy při rozhodování o tom, zda mít či nemít děti, častěji zvažují altruistické motivy, jako nárůst světové populace, pochybnosti o schopnosti být dobrým rodičem atd. (Housknecht, 1987; in Agrillo, Nelini, 2008).

3.3 Ženství a morálka

Sigmund Freud, zakladatel psychoanalýzy, předpokládal, že ženy nejsou ženami, ale muži, kterým chybí penis, „odmítají přijmout skutečnost, že jsou kastrované, a doufají, že jednoho dne přece jen penis získají [...] Nemohu se zbavit dojmu, ačkoliv váhám, zda ho mám vůbec vyjádřit, že pro ženy je úroveň toho, co je normální, jiná než u mužů.“ (Freud, 1925)

Ve vývoji dívky v ženu vidí Freud podobný proces jako ve vývoji chlapce, zatímco však pro chlapce, jehož prvním objektem lásky je matka, jí také zůstává i nadále a vytváří se oedipovský komplex, pro dívku musí také být prvním objektem matka či pěstounka – v oedipovské situaci se však stane předmětem lásky děvčete otec. Děvče tak má v krátké době vyměnit jak objekt, tak erotogenní oblast, kdežto chlapec objekt ani oblast nemění. Dívka tedy přechází z mužské fáze do fáze ženské, biologicky předurčené (Freud, 1991).

Nancy Chodorow s freudiánskou tezí nesouhlasí a říká, že existence pohlavních rozdílů v raných prožitcích neznamená, že ženy mají slabší hranice ega než muži, nebo že by měly větší sklony k psychóze. Znamená to pouze, že dívky z tohoto období vycházejí s vytvořeným základem empatie, která je zabudována do jejich primární definice já tak, jak tomu u chlapců není. Nahrazuje tímto původní psychoanalytický a odvozený popis ženské psychologie vlastní charakteristikou. Dívky mají vyvinutější schopnost prožívání potřeb či pocitů druhých, jako vlastních (nebo si myslí, že prožívají pocity těch druhých). Navíc se dívky nevymezují podobně jako chlapci při popírání preoedipovských vztahových modů. Proto většinou nemají dojem, že by regrese k těmto modům obzvlášť ohrožovala jejich ego. To také vzhledem k tomu, že o ně pečuje osoba stejného pohlaví (Chodorow, 1974; in Gilligan, 2001).

Proto také muži a ženy prožívají vztahy odlišně, a to především pokud jde o závislost ve vztahu. Pro chlapce (budoucí muže) je pro vývoj pohlavní a genderové identity důležité se separovat od matky, tedy ženy. U dívek genderová a pohlavní identita nezávisí na separaci od matky. Maskulinita je definována na základě separace a feminita na základě přimknutí. Proto mají ženy problémy více s individuací a muži se vztahy.

Toto ženské zakotvení v sociálních interakcích a vztazích však přestává být jen odlišností, stává se nedostatkem ve vývoji žen (Gilligan, 2001). U Eriksona totiž ve vývojových stádiích identita předchází intimitě. A přesto, že si Erikson všímá pohlavních rozdílů, je u něj stále stádium identity na prvním místě (Erikson, 2002).

Georg Simmel dokonce zmiňuje jakýsi nadřazený vztah mužů k obecnostem a tvrdí, že požadavky na umění, vlastenectví a morálku jsou pouze výtvozem mužů (Simmel, 2003).

Daleko radikálnější názor na vývoj ženy měl německý filozof Arthur Schopenhauer. Ten předpokládal, že čím je něco ušlechtlejší, tím pomaleji to uzrává, a jelikož muž podle

Schopenhauera dospívá pomaleji (sotva před osmnáctým rokem) a žena dříve, je tím ženin rozum zcela přesně odměřen. Ženy tedy zůstávají celý život dětmi, proto se také hodí pro role vychovatelek. Jsou vlastně jakýmsi mezistupněm mezi dítětem a mužem, čili opravdovým člověkem. Vidí jen to, co je jim nejbližší, lpí na přítomnosti a vnější zdání považují za její podstatu. Jsou předurčeny k poslušnosti, protože jakmile se žena stane nezávislou, okamžitě se znovu připojí k nějakému muži, jelikož ženy potřebují pána (Schopenhauer, 1993).

Podobně jako slavný německý filozof se vyjádřil i jeho neméně slavný dánský kolega Søren Kierkegaard. Ten tvrdil, že být ženou je něco směšného a složitého, že to ani nedokáže vyjádřit. A mnoho přívlastků, které by nás napadly, by si odporovalo do té míry, že to může snést pouze žena (Kierkegaard; in Beauvoir, 1967).

Ženy tedy samy sebe definují v kontextu lidských vztahů a posuzují se podle toho, jak jsou schopny pečovat o druhé (Gilligan, 2001). Jak poněkud radikálněji tvrdí Simone de Beauvoir: „Žena je výlučně určena svým vztahem k muži.“ (Beauvoir, 1967, s. 71) Podobně se vyjadřuje i Poněšický (2004). Podle něj v ženském úsudku nejde tolik o věcnost nebo zásadu, ale o člověka a vztah, a z emocionálních důvodů jsou ženy méně přístupné disputacím a kritice a snadno chápou odmítnutí jako skvrnu na jejich atraktivitě. Také odmítají věcnost i proto, že se neshoduje s mezilidskými emočně problematickými situacemi.

3.4 Žena v dnešní době

Co žena v dnešní chaotické společnosti? Estés (1999) vidí možnost osobnostního růstu v návratu žen k přírodě a divokosti. Ženy by se měly pomoci rituálů, umění se navrátit k ženě divošce, která reprezentuje instinktivní povahu žen. Společnost však utlumuje tuto jejich životadárnou sílu, a aby ženy mohly najít ztracenou sebedůvěru, měly by najít cestu ke svému nespoutanému Já.

Argentinská psycholožka a rodinná psychoterapeutka Laura Gutman (2013) vidí hlavní prvek vyžrání a dospívání ženy v její roli matky. Podobně, i když méně radikálně, se vyjadřuje i její česká kolegyně: „Rodičovská role bývá důležitou součástí identity

dospělého člověka.“ (Vágnerová, 2000, s. 344) Ženy, se kterými jsem mluvila během výzkumu, však s tímto názorem na jedinou cestu k životní zralosti pro ženu často nesouhlasí.

3.5 Rodičovství a mateřství

Přístup k rodičovství se v poměrně nedávné době změnil. Zatímco dříve jsme se v podstatě nemohli rozhodnout nebýt rodiči, jelikož jedinými spolehlivými metodami jak nemít dítě by byl celibát či dobrovolná pohlavní abstinence, dnes s antikoncepcí má lidstvo rozhodnutí zda být či nebýt rodičem takřka výhradně ve svých rukou (Možný, 2008).

Marie Vágnerová (2007) považuje rodičovství za projev generativity a naplnění určité části intimity, jelikož při něm vzniká výlučná hluboká citová vazba, která většinou trvá celý život. Může podle ní být zdrojem psychosociálního obohacení, avšak také může znamenat velkou životní zátěž. U mužů i u žen může být přístup k rodičovství odlišný. Proto dále vymezím pojmy mateřství a otcovství.

Archetyp matky je v jungiánské psychologii vnímán jako cosi moudrého, dobrotivého, pečujícího, jako něco, co poskytuje růst, plodnost a potravu, a přitom něco, co je temné, tajné, pohlcující (Jung, 1999). To, že se žena stane matkou, pečuje o dítě, se bere jako spojení s jejím vnitřním stínem a má velký vliv na osobnostní dozrávání ženy (Gutman, 2013). Mateřství je stále považováno za nezákladnější roli ženy a žena, která není matkou dětí, je často stereotypně nahlížena jako zoufalá či sobecká (Leatherby, 2002). Mateřství je pro ženu sociální role a je od ní očekávána jak rodinou, tak společností. Diskurs o nenahraditelnosti a výlučnosti mateřské péče a ženském utváření domova má v naší společnosti velkou tradici (Gjuričová, Kubička, 2009). Role matky je však pro novorozence bezpochyby tou nejzásadnější. „Nově narozené dítě zjevně patří své matce, je na ní totálně závislé a podléhá její suverenitě.“ (Možný, 2008, s. 154)

Marie Vágnerová (2000) zdůrazňuje, že pro dítě je velmi důležité, aby s novorozencem byla matka v kontaktu co nejdřív. Raný kontakt s dítětem totiž usnadní vytvoření citového pouta a matka může lépe porozumět dětskému chování a projevům.

Běžná je u lidí víra, že role ženy se naplní mateřstvím – to ženu dělá celistvou. Když se žena stane matkou, naplní svůj biologický osud (Campbell, 1999). Právě tento názor patří do sociobiologických modelů mateřství (Mareš, 2002). Přesto nebo právě proto se s podobným názorem můžeme setkat i v knize s tematikou vývojové psychologie: „Ve čtvrtém desetiletí života má žena ještě možnost porodit, nebo není-li to možné, tedy snad adoptovat dítě a naplnit tak rychle svou mateřskou životní úlohu.“ (Říčan, 2004)

Avšak již zmiňovaná Margaret Mead poukázala na to, že mateřské chování může být spíše naučené v kulturním kontextu společnosti (Mead, 2001).

Karen Horney (2004) popisuje i různé změny v historii přístupu k mateřství. Vrozené schopnosti matek byly hodnoceny různě, v nějaké době se mateřský pud považoval za naprosto jasné vodítko pro výchovu dítěte, a když se ukázalo, že samotný pud často nestačí, začalo se stejně přehnaně se zdůrazňováním teoretických znalostí jako vodítkem k cestě být dobrou matkou.

Sara Ruddick nabízí pojem sociální mateřství: není tedy nějak pudy dáno, že hlavní pečující osobou musí být žena. Matkou je ta osoba, která si bere za dítě zodpovědnost a péče o dítě tvoří významnou část jejího osobního nebo pracovního života (Ruddick, 1995).

Pro rozvoj mateřského chování je citlivé období těsně po porodu. Hormonální změny při těhotenství a během porodu předurčí matku k specifickému chování (Vágnerová, 2000).

Mateřství může ženě přinést pocit kontinuity v životě – prožitek sebe sama v návaznosti života (Gjuričová, Kubička, 2009).

„V situaci, kdy mateřství soupeří s mnoha alternativními rolemi, ale i alternativními životními styly, se ovšem mění reprodukční strategie. Klesá počet dětí porozených jednou ženou a roste podíl bezdětných žen. Tradiční podoba mateřství je v současné době podrobována kritické teoretické reflexi a v rovině každodennosti samotných žen se individualizuje a mění její obsah i funkce.“ (Mareš, s. 159, 2002)

4. Přínosy rodičovství a možné nejistoty

Když se rozhodujeme, zda se staneme či nestaneme rodičem, jsme vystaveni mnoha psychologickým i sociálním tlakům (Sobotková, 2009). V této kapitole se pokusím zdůraznit především aspekty podporující rozhodnutí stát se rodičem, nebo aspekty, které souvisejí s pochybnostmi o rodičovství, ale pravděpodobně nemají přímý vliv na rozhodnutí stát se bezdětným/bezdětnou.

Jak uvádí Mareš (2002), dítě mělo odjakživa pro společnost, pro rodinu i pro své rodiče jako jedince svou hodnotu. Zvláště pro ženu bylo dítě základním kamenem jejího sociálního statutu a hlavní osou její identity.

Podívejme se tedy na to, proč se lidé rozhodují mít děti. Ze studie Gormlyové et al. (1987; in Sobotková, 2009) vyplývá, že podstatný faktor motivující lidi mít děti je osobní přesah a pokračování rodu. Dítě nám také poskytuje pocit smysluplnosti. Jak píše Jaro Křivohlavý, jedním z hlavních aspektů smysluplnosti je předjímání – smysluplnost má totiž budoucnostní charakter. Předjímáme to, co by mohlo či mělo být, je to jakási touha po sobě něco zanechat (Křivohlavý, 2006). Jak trefně říká jeden z respondentů kvalitativního výzkumu: „Nejsem spisovatel, architekt, ani hudební skladatel, ale něco resp. někdo tu po mně zůstane.“ (Konečná et al., 2009, s. 7)

Dalším důležitým aspektem pro rodiče je změna jejich vztahu. Příchod dítěte do rodiny může mít kladný vliv na pohodu ve vztahu (Sobotková, 2009). Mít děti patří mezi tři nejvyšší hodnoty v průzkumu českých rodin bez ohledu na věk a vzdělání (Kuchařová, 2003).

Co potřebují rodiče k tomu, aby se snadněji vyrovnali se situací příchodu nového člena rodiny? Studie Hany Konečné et al. (2009) vypočítává několik takových pomocníků, kteří usnadňují novou rodičovskou roli. Mezi ně patří např. hlídání dětí, jesle, školky a další prorodinné instituce, výpomoc v domácnosti, ocenění rodičovské role atd.

5. Příčiny bezdětnosti (motivace k bezdětnosti)

Motivace je velmi důležitým iniciátorem lidského jednání. Je zdrojem soudržnosti v lidském jednání, je to síla, která dodává smysluplnost možným nesrovnalostem v jeho činech (Emmons, 1999; in Křivohlavý, 2006). Právě motivace k bezdětnosti je ve středobodu zájmů výzkumníků zabývajících se dobrovolnou bezdětností. Mezi rokem 1971 a 1981 bylo například publikováno 29 studií týkajících se tohoto tématu (Park, 2005). Motivace pro rozhodnutí nemít děti zjevně není jedna, ale je to souhra množství více či méně vědomých motivů. Dotazovaný pak často vybere jeden z mnoha aspektů či motivů k bezdětnosti, či možná onu příslovecnou „poslední kapku“ (Konečná, 2008). A jaké tedy máme hlavní motivy?

Jak uvádí Irena Sobotková v knize *Psychologie rodiny* (2001), důvody k odkládání a tedy popřípadě i celkovému odložení rodiny jsou různé. Mezi oběti rodičovství patří:

1. Zpomalení kariéry matky.
2. Finanční znevýhodnění.
3. Omezení osobní svobody – péče o dítě, zvláště v prvních letech, vyžaduje vysokou účast matky a výrazně limituje životní styl ženy. Ztráta osobní svobody se také považuje za jeden z hlavních důvodů odkládání mateřství.
4. Dopad na manželský vztah – tento jev zaznamenává po narození dítěte asi 50 % párů, velkou roli v něm hraje negativní vliv vyčerpanosti, emoční labilita ženy. Další studie pojednávající o tématu oběti rodičovství (Michael, 1988; Campbell a kol., 1982; in Sobotková, 2011) zmiňují ještě další oběti, které uvádějí bezdětné páry.
5. Rodičovství je nezvratné rozhodnutí, nejde ho vzít zpět.
6. Obava z toho, že nebudu dobrý rodič.
7. Některé páry nechtějí přivést dítě na svět, kde hrozí nukleární konflikt.

Je důležité uvědomit si, co lidi motivuje k rodičovství, nebo jinak řečeno, co zapříčiňuje pokles motivace k rodičovství. Lidé nemají pro rodičovství stejné předpoklady. Vlohy k

rodičovství jsou dány biologicky neboli pudově, ale také psychosociálně (Vágnerová, 2007).

Ženy významně častěji než muži uvádějí altruistické motivy pro bezdětnost, jako nárůst světové populace, pochybnosti o tom, zda by byly dobrými rodiči, atd., zatímco muži častěji uvádějí individualistické důvody, jako velká finanční investice nebo neexistence vztahu k dětem atd. (Housknecht, 1987).

Pokles motivace k rodičovství může být ovlivňován mnoha faktory. Starost o dítě nemusí být považována za tak přitažlivou aktivitu jako jiné aktivity, např. profesní či volnočasové. U žen je také mateřství spojováno se stereotypem v domácnosti, domácími pracemi a představou neochoty partnera podílet se rovným dílem na péči o děti a domácnost. Mladí lidé se však mohou bát mít děti i proto, že mají jiné hodnoty, nejsou z představy rodičovství nijak nadšeni, a proto si mohou myslet, že nebudou dobrými rodiči. Také pokles sňatečnosti je vnímán jako důsledek poklesu motivace k rodičovství (Vágnerová, 2000).

V dalších podkapitolách se pokusím vymezit některé důvody, které lidi motivují k bezdětnosti, respektive které mohou zapříčiňovat bezdětnost.

5.1 Preference kariéry, pracovní podmínky a vzdělání

„Moderní žena by správně měla být matkou, zaměstnanou ženou a partnerkou... Přiznejme si, že to není málo.“ (Maierová, 2008, s. 96)

Mnoho lidí se může rozhodnout nemít děti právě kvůli tomu, že dají přednost kariéře a pracovnímu úspěchu, to platí především u ženy, jelikož zaměstnavatelé vnímají mateřství jako daleko důležitější faktor v práci než otcovství (Špatenková, 2006). A proto právě ženy, které mohou výrazně zpomalit svou kariéru odchodem na mateřskou dovolenou, plánují rodiny menší, nebo eventuálně mohou od myšlenky na rodinu ustupovat. V našem prostředí má rodičovství a tedy následný odchod na rodičovskou dovolenou velký vliv na příjmy žen (zmíněny jsou ženy, jelikož podíl mužů na mateřské dovolené je výrazně menší) a také na celkovou účast žen na trhu práce (Hašková, 2009).

Od roku 1966 ženy dostaly kontrolu nad porodností díky antikoncepci, ve stejné době se začaly zvyšovat možnosti zaměstnanosti žen a také více pracovních míst v kancelářských pozicích a rozvojem pracovních pozic pro osoby se sekundárními příjmy se důležitost pracovních preferencí a voleb životního stylu u žen velmi zvýšila. Díky tomu se také zvýšila bezdětnost žen, či se snížil počet dětí, které žena má. Z tohoto pohledu je bezdětnost většinou dobrovolná a výsledkem životního stylu, který upřednostňuje kariéru, osobnostní rozvoj a materiální well-being před rodinným životem (Hakim, 2003).

Konflikt mezi prací a rodinou je forma konfliktu rolí a nároky na roli profesní a rodinnou jsou v některých směrech nekompatibilní (Greenhaus, Beutell, 1985; in Sobotková, Reiterová, Hurníková, 2011). Inkompatibilita se může negativně projevit jak v práci (nespokojenost, horší výkonnost a kvalita práce), tak v oblasti psychosociální a zdravotní (distres, deprese, zdravotní problémy, nízká životní spokojenost, narušení partnerského vztahu a rodinného soužití) (Sobotková, Reiterová, Hurníková, 2011).

Po návratu z rodičovské dovolené však ženu také asi nečeká žádný med. Více než tři roky nebyla v kontaktu s v dnešní době rychle se měnícím pracovním prostředím a nyní bude muset zvládnout ještě mnohem více. Francouzská socioložka práce Corinne Maier (2008) tuto situaci glosuje ve své knize *40 důvodů proč nemít děti*. „Mateřství pro ženu znamená vracet se brzy domů a starat se o děti, neúčastnit se schůzí po sedmé hodině večerní, kde padají důležitá rozhodnutí (všechny schůze, kde padají zásadní rozhodnutí, se konají po sedmé večer), odmítat (nebo vůbec nežádat) o zajímavá pracovní místa s proměnlivou pracovní dobou...“ (s. 96)

Ženy mohou uplatňovat některé, zákonem dané výhody, např. zákon proti sexuálnímu harašení, pracovně-právní ochrana žen samoživitelek atd. (Špatenková, 2006), i tak stále dochází k jakési nerovnosti mezi muži a ženami v pracovním prostředí. Zaměstnavatelé si totiž často mohou najít zcela legální zdroje diskriminace, které šetří jejich finanční prostředky. Mezi ně patří např. malé zastoupení žen na manažerských pozicích, menší tlak ze strany ženy při vyjednávání o mzdě při nástupu do zaměstnání, zaměstnavatelé při hodnocení zaměstnanců nastavují často mužské parametry, jako je např. ochota riskovat atd. (Hlubinková, 2008). Matky častěji také volí flexibilnější pracovní úvazky (van Anders, 2004).

Jak uvádí Marie Vágnerová (2000, s. 323): „Dilema volby mezi rolí matky a profesní kariérou vede k bilancování dosavadních výsledků, k racionálnímu i emočnímu hodnocení obou rolí, ale i k anticipaci vlastní budoucnosti ve vztahu k těmto rolím. Rozhodování je také časově limitováno, protože mateřství nelze odkládat na neomezeně dlouhou dobu. Postoj k profesní roli ovlivňuje i partnerský vztah. Je dán i určitou ambivalencí sociálního hodnocení ženských rolí a rozdílností jejich statutu.“

Navíc na ženy, snažící se skloubit kariéru s dětmi, může okolí nahlížet poněkud negativně. Jak píše s nadsázkou Tomáš Novák (1999, s. 12): „Zůstane-li žena občas v práci déle, nemine ji pomluva o ubohých dětičkách s klíčem na krku, které tato krkavčí matka řídí po telefonu.“

Rozhodování mezi profesí a kariérou závisí i na osobnosti ženy. Každá z těchto možností vyžaduje a zároveň posiluje jiné vlastnosti. Orientace na rodinu posiluje vlastnosti typicky ženské, jako je zaměření na kompromis, submisivitu, citlivost, podporu pozitivních mezilidských vztahů, a omezuje ctižádostivost a důraz na individuální výkon. Zatímco profesní role bývá obecně spojována s mužskými vlastnostmi, jako jsou dominance, asertivita, důraz na individuální prosazení (Vágnerová, 2000).

Ve stejné knize najdeme i velmi zajímavé rozdělení žen podle postoje k profesi a následného chování.

1. Pro první typ je zaměstnání chápáno jako méně významný doplněk role manželky a matky, postoje k profesi jsou pouze ekonomické. Tento přístup je nejčastější u žen s nízkou kvalifikací a raným vyhraněním ženské role, tzn. brzkým sňatkem a manželstvím. V takovýchto rodinách neexistuje profesní soupeření.

2. Pro druhý typ je stejně významná role manželky jako i matky. Tyto ženy musí řešit problém koordinace obou rolí, resp. jejich časové posloupnosti. Děje se tak například odkladem jedné z nich na pozdější dobu. Takovou možnost často preferují ženy s vyšším vzděláním. Pro tuto volbu je potřeba symetrie rolí obou partnerů, spojená s větším rizikem jejich soupeření. V této konstelaci se méně rozlišuje mužská a ženská role a to je často spojeno s větším tlakem na sdílení zodpovědnosti a dělbu práce. Také se zvyšuje pravděpodobnost konfliktu mezi oběma partnery (Alan, 1989).

3. Třetí typ profesní role je významnější než role manželky a matky. Ženy s vysokými ambicemi a nadprůměrnými předpoklady mohou preferovat profesní kariéru na úkor typicky ženských rolí. Děje se tak vzácněji, tato alternativa je v rozporu s biologickou potřebou. Musí být podmíněna skutečně vyhraněným zaměřením hodnotového systému. Důležité je také upozornit, že právě orientace na kariéru nevede pouze k odkládání mateřství, ale že ženy, které nechtějí mít děti, jsou výrazněji kariérově orientovány (Vágnerová, 2000). Podle výzkumu Willama F. Kenkela z University of Kentucky (1985) ženy, které nechtěly mít děti, daleko méně byly ochotny smířit se s pozicí „pouhé“ ženy v domácnosti.

Podobné rozdělení uvádí i Machovcová (2007). Rozlišuje tři typy žen. Podle postoje ke kariéře rozlišujeme tři typy žen. První je klasický, tedy žena, která dává přednost rodině a udržování domácnosti a na úspěchu v zaměstnání jí tolik nezáleží. Druhý typ je tzv. silná žena, tyto ženy se snaží skloubit kariéru s rodinou, často využívají zkrácený úvazek. (Machovcová, 2007) Tyto ženy však mohou být ohroženy syndromem vyhoření, jelikož je po návratu z pracoviště ještě čeká „druhá směna“ (Špatenková, 2006, s. 61). Posledním typem je žena, jejímž cílem je získat vysoký post a obětuje tedy spoustu věcí pro svou kariéru. Tento typ žen se také může nejčastěji rozhodnout k tomu nemít děti (Machovcová, 2007).

Jaký typ žen tedy nejčastěji volí možnost zůstat bezdětnou? Dnes možná více typů. V tomto ohledu je zajímavá hypotéza bezdětnosti ze všech stran.

Ženy s relativně vysokým osobním příjmem budou méně pravděpodobněji ukončovat svou bezdětnost z důvodu lepších příležitostí a rizika jejich ztráty. Avšak ženy s nestabilními pracovními poměry budou pravděpodobněji odkládat nebo předcházet mateřství než ženy v dlouhodobém pracovním poměru. Odkládat rodičovství tedy může více typů žen s různým sociálním statutem (Gonzáles, Guerrero, 2006).

Jak uvádí Marie Vágnerová: „Dilema volby mezi rolí matky a profesní kariérou vede k bilancování dosavadních výsledků, k racionálnímu i emočnímu hodnocení obou rolí, ale i k anticipaci vlastní budoucnosti ve vztahu k těmto rolím. Rozhodování je také časově limitováno, protože mateřství nelze odkládat na neomezeně dlouhou dobu. Postoj k profesní roli ovlivňuje i partnerský vztah, je dán i určitou ambivalencí sociálního

hodnocení ženských rolí a rozdílností jejich statutu.“ (Vágnerová, 2000, s. 323) Podle již zmiňovaného Kenkelova výzkumu (1985) ženy, které nechtějí mít děti, mají slabší vazbu k manželství a rodině, zato silnější vazbu ke kariéře a vzdělání.

Hana Hašková (2009) poznamenává, že vzdělání hraje velkou roli v tom, kdy a zda vůbec se člověk rozhodne mít děti, a to zejména u žen. Ženy, které dosáhly alespoň vzdělání s maturitou, zůstávají stále bezdětné, a se zvyšujícím se věkem narůstá i počet těch žen, které dítě vůbec neplánují.

Také přemýšlíme-li o načasování rodičovství, je zřejmé, že s dosažením vyššího vzdělání je spjat relativně pozdější vstup na trh práce, člověk tak také později dosahuje ekonomické nezávislosti a také relativně později vstupuje do manželství a zakládá domácnost. Ženy s vyšším vzděláním jsou více ambiciózní na trhu práce.

Pokud se jedná o zvyšování podílu bezdětných mezi mladými ženami po roce 1989, největší posun byl zaznamenán mezi vysokoškolačkami, i když jistý posun můžeme pozorovat u všech vzdělanostních skupin (Šalamounová, Nývlt, 2004).

Ačkoliv vysokoškolačky nejsou na trhu práce nijak ohroženou skupinou, mají na něm daleko víc příležitostí k vlastní seberealizaci, jsou ambicióznější a mívají i větší příjmy (Hašková, 2009).

Hanu Haškovou zajímalo, nakolik pociťují bezdětné Češky ve věku 25–54 let rizika na trhu práce. Ukázalo se, že zejména ženy s vyšším vzděláním – 36 % bezdětných vysokoškolaček a 31% bezdětných maturantek – vnímají své potenciální mateřství z hlediska výdělečné činnosti jako problematické. Ženy s nižším vzděláním zase volily často odpovědi „nevím“, „netýká se mě“ (Hašková, 2009).

Existují různé teorie, které dávají do souvislosti vystudovaný obor a přístup k rodičovství a rodinnému životu. Například Lappegard píše, že ženy, které jsou orientovány spíše na rodinu, si vyberou zaměstnání s převahou žen, kde jsou lepší pracovní podmínky pro pracující matky. Předpokládala také, že naopak ženy orientované spíše na pracovní úspěch si vyberou spíše „mužská“ povolání. Její předpoklady se částečně potvrdily, skutečně je sice u žen, které vystudovaly feminizované obory, jako je zdravotnictví či učitelské obory, nižší procento bezdětnosti, avšak u žen, které vystudovaly technické obory (tedy obory s

velkou převahou mužů), nebyl podíl bezdětných žen příliš vysoký. Zato u žen, které vystudovaly humanitní či společenské vědy (tedy obory s tradiční převahou žen), byl největší podíl žen bezdětných (Lappegard, 2002).

Podle sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 (Hašková, 2009) názory Lappegard korespondují i s českými výsledky. Stabilně již dlouhou dobu (mezigeneračně) je nejčastější dobrovolná bezdětnost či odkládání mateřství u žen vysokoškolaček, které vystudovaly humanitní obory, zatímco nejnižší míru bezdětnosti vykazovaly učitelky. Hašková nabízí i výklad – nízká míra bezdětnosti mezi učitelkami je dána i tím, že ženy, které si volí obor zaměřený na péči a výchovu dětí a dospívajících, mohou být i v osobním životě podobně orientovány. U absolventek humanitních a společenských oborů je ještě složitější vystihnout, proč se zrovna u oboru s velkou převahou žen vyskytuje tolik žen svobodných. Jedno vysvětlení je, že v humanitních a společenských vědách je malá nabídka partnerů, existuje též vliv ideologického prostředí i specifického charakteru práce. Jejich bezdětnost však nemůžeme vysvětlovat jen tím, že méně nebo později vstupují do manželství. Jednak i mezi vdánými ženami můžeme najít podobnou diferenciaci bezdětnost versus vystudovaný obor a také mezi absolventkami humanitních a společenských oborů je vyšší podíl žen, které se po uzavření manželství rozvádějí. Stabilně nízké procento bezdětných žen mají taky obory zemědělské a veterinářské. Ženy, které vystudovaly technické obory, nepatří mezi skupiny ani s nejvyšším, ani nejnižším rizikem celoživotní bezdětnosti.

Když zmiňuji nevýhody, které mateřství může vnést do kariéry ženy, je důležité, aby zazněl i názor bezdětných, kterým celé zvýhodňování rodičovské dovolené přijde přehnané. Bezdětní zaměstnanci se v dnešní době mohou cítit být diskriminováni velkými výhodami spojenými s prorodinnými politikami firem. Podobný názor uvedu i ve své výzkumné části. Nicméně již výzkum z roku 1994 poukazuje na neochotu bezdětných pracovníků se tomuto společenskému tlaku podřizovat. Bezdětní bývají bez ohledu na to, zda chtějí, nuceni do pomoci kolegům, kteří mají děti, aby vyrovnali jejich časové možnosti (Jenner, 1994). Toto znám sama z práce, kdy bezdětná konzultantka musí jezdit za všemi klienty mimo město, zatímco ženy s dětmi mají klienty především ve městě, kde se nachází pobočka firmy (poznámka autora). Spousta zaměstnanců si myslí, že by měly být spravedlivé podmínky pro všechny, ať jsou či nejsou rodiči. V poslední době se začíná

upozorňovat na snad až přílišný altruismus vůči dětem, který však není vyrovnáván altruismem vůči jiným členům rodiny nebo společnosti. Spousta pracovních míst je „childfriendly“, tedy přátelská dětem, ale není „family-friendly“, tedy přátelská celé rodině. Matky a otcové se mohou kvalitně v souladu s kariérou starat o dítě, ale lidé, kteří se starají o své starší příbuzné, podobné možnosti nemají (Lafayette, 1995). Co by tedy mohlo pomoci vyrovnat situaci tak, aby byli spokojeni i rodiče i bezdětní zaměstnanci? Mohl by se použít podobný model, který se ve Spojených státech amerických používá pro zaměstnance, kteří tolik nevyužívají zdravotní pojištění. Těmto zaměstnancům je zaveden kredit a finance z kreditu mohou zaměstnanci použít na jiné účely. Nebo jiné firmy mají obecný kredit, ze kterého mohou zaplatit věci podle svých potřeb. Také flexibilní pracovní doba by, pokud je nabízena, měla být nabízena i bezdětným, kteří rovněž mohou flexibilní pracovní dobu využít (Jenner, 1994).

5.2 Partnerství, různé druhy partnerského soužití, shoda v názorech partnerů

„Narodí se dítě, a sexu a partnerskému životu můžete dát sbohem, ty jsou s rodinným životem neslučitelné.“ (Maierová, 2008, s. 40)

Partnerství můžeme definovat jako potenciálně symetrický a potenciálně sexuální vztah (Gjuričová, Kubička, 2009). Partnerství iniciuje motivaci k bezdětnosti v mnoha aspektech: ovlivňování partnerova názoru, zda mít či nemít děti; forma partnerského soužití, strach z toho, že s příchodem dítěte ztratí partnerský vztah na intenzitě a naruší se intimita páru atd. (např. Konečná, 2009; Hašková, 2009), přesto tyto důvody spojuje právě partnerství, proto je všechny uvádím v jedné podkapitole.

Zdá se paradoxní spojovat partnerskou spokojenost s důvodem, proč nemít děti, avšak lidé uvádějí spokojenost v manželství jako dominantní motiv, proč nemít děti (Veevers, 1980; in Park, 2005).

Příchod dítěte do rodiny může velmi narušit intimitu partnerského vztahu. Vzpomeňme si na již v úvodu kapitoly o motivaci zmiňované důvody k odkládání bezdětnosti: jedním z

významných důvodů je právě manželský nesoulad, který může nastat po příchodu dítěte do rodiny (např. Sobotková, 2008). Intimita je synonymem blízkosti dvou lidí, zahrnuje vlastní sebeodhalování vyjádřením nejhlubších citů druhé osobě atd. (Výrost, Slaměník, 2008). A právě příchod dítěte ji může narušit (např. Veevers, 1980; Callan, 1987).

Coontz (2005) poznamenává, že kvalita manželství (respektive partnerství) se stále zhoršuje, jelikož pár je tak ponořen do rodičovství, že jeden partner zapomíná na druhého a množství času, které rodiče stráví s dětmi, se zvyšuje. Vdané ženy v USA v roce 2000 trávily se svými dětmi o 25 procent více času než v roce 1965, a muži dokonce dvakrát více času než v roce 1965.

V partnerském vztahu může příchod dítěte způsobit také dočasný úpadek sexuálního života a negativně na rodinné vztahy působí možné zásahy prarodičů (Brotherson, 2004). Jak glosuje Corine Maier (2008, s. 39): „Chuť na sex každého přejde uprostřed povyku peroucích se usmrkanců. To platí dvojnásob, máte-li malý byt, děti bydlí ve společném pokoji a za tenkou stěnou je pokoj rodičů. Dovedete si představit něco jako *Devět a půl týdne* s dětmi ve vedlejší místnosti?“

Klinická psychologička E. L. Walker (2011, s. 99) ve své knize *Complete Without Kids: An Insider's Guide to Childfree Living by Choice* přemýšlí nad tím, jak by se změnil její vztah s manželem, kdyby měli děti: „Jsme k sobě skutečně připoutaní, díky našim běžným zájmům, jsme oba psychologové, atleti a dobří společníci – a k vůli těmto podobnostem trávíme většinu volného času spolu, protože prostě chceme. Během jídla si většinou povídáme o psychologii, o společných sportovních aktivitách nebo aktuálních událostech. Kdybychom měli dítě, naše konverzace během večeře by se týkaly plenek a chův. Také bychom se kontrolovali, co řekneme před dítětem. Kdyby tento vzorec trval několik let, zapomněli bychom jak spolu flirtovat, tak na témata, které nás spojila dohromady.“

Bezdětní manželé vykazují větší spokojenost s manželstvím (Veevers, 1983). Vykazují také větší míru partnerské spokojenosti, měřenou nižší mírou partnerských hádek, hrozby rozvodu atd. (Somers, 1993). Dobrovolně bezdětní partneři se také vyznačují vyšší hladinou shody a partnerské soudržnosti – provozují více společných aktivit, sdělují si více své myšlenky a názory atd. (Callan, 1987). Bezdětné ženy zdůrazňují svobodu, kterou mají k tomu, aby naplno mohly věnovat svůj čas, energii a emoce do svého intimního vztahu

(Mollen, 2006). Podobný názor potvrzuje i výzkum Marshy D. Somers (1993), který srovnával páry mající děti a páry bez dětí. Bezdětné páry vykazovaly větší míru soustředěnosti na sebe, zatímco pozornost párů s dětmi byla více soustředěná právě na dítě. Dobrovolně bezdětní byli také v partnerství více spokojeni – snad i proto, že partnerství je středem pozornosti obou zúčastněných, na rozdíl od již zmiňovaných rodičů, jejichž středem pozornosti je dítě. Nezáleželo však na tom, zda páry mají, či nemají děti, pokud šlo o míru shody v partnerství. Irena Sobotková (2011) však upozorňuje, že v novějších a metodicky přesnějších výzkumech se tyto výsledky často nepotvrdily.

Adaptace na rodičovství bývá o to víc složitější, čím víc měli mladí lidé romantické představy o vztahu (Belsky, Rovine, 1990; in Vágnerová, 2000).

Co rozhoduje v partnerství o tom, zda dva lidé budou či nebudou mít děti? Není důležitá jen přítomnost, či nepřítomnost partnera, rodinný stav a typ partnerského soužití, preference partnerského soužití a místo, kde partneři bydlí, ale také věkové složení páru (Hašková, 2009). Podle výzkumu Z. Jurečka manželství s větším věkovým rozdílem muže a ženy zůstávají častěji bezdětná (Jureček, 1968; in Hašková, 2009). Toto zjištění se nám při hlubším zamyšlení může zdát jasné. S věkem totiž možnost početí u mužů i žen klesá (o tomto tématu více v kapitole o stárnutí).

V obsahové analýze článků v ženských časopisech s tématem dobrovolné bezdětnosti se také velmi často vyskytoval motiv žen, které přestože jsou vystaveny odsuzování okolí kvůli jejich rozhodnutí nemít děti, neztrácejí naději, a to proto, že mají pochopení svého partnera a mohou s ním sdílet své pochybnosti (Pomahačová, 2006).

Většina výzkumů týkajících se dobrovolné bezdětnosti je zaměřena na ženy. To je však velmi omezující, jelikož výzkumy ukazují, že též muži ovlivňují rozhodnutí, zda pár zůstane, či nezůstane bezdětný. Partneři tedy mohou ovlivňovat rozhodnutí, zda být, či nebýt bezdětný, u svých protějšků. Výzkum z roku 1978 ukázal, že je to v páru většinou mužovo rozhodnutí zůstat bezdětný. Odpovědi čtyřiceti párů naznačují, že pokud bylo ženiným rozhodnutím, aby zůstali manželé bezdětní, jen zřídka muž souhlasil (Marciano, 1978). Také Hana Hašková zmiňuje další zahraniční výzkumy, které potvrdily, že vliv rozhodnutí muže, zda mít děti, či ne, má významný vliv na reprodukční preference jeho partnerky (Thompson et al., 1990; Voas, 2003; in Hašková, 2009). Ve výzkumu

samotné Hany Haškové se však také ukázalo, že nezáleží na tom, zda chce méně, či více dětí muž, nebo žena, či kdo se chce stát rodičem dříve, nebo později. Důležité je hlavně to, zda se partneři na svých reprodukčních plánech shodnou, nebo ne. Ti, kteří se totiž neshodnou, mají většinou méně dětí a jsou častěji bezdětní (Hašková, 2009). Ellen L. Walker, kterou jsem zmiňovala již dříve, po rozhovorech s dobrovolně bezdětnými ženami identifikovala tři typy žen. Jedním z nich, do kterého zařadila i sebe, je typ žen, které by možná bezdětné nebyly, kdyby potkaly partnera, který by chtěl děti (Walker, 2011).

A jaké mají ženy, které nechtějí mít děti, postoje k partnerství? Výzkum Viktora J. Callana naznačuje, že ženy, které nechtějí mít děti, mají vyšší požadavky na intelektuální souznění s partnerem a také si představují pokrokovější partnerství. V kontrastu s ostatními ženami tráví také bezdětné ženy více času se svými manžely, více si s nimi vyměňují myšlenky a také se s nimi více shodují v názorech. Dobrovolně bezdětné ženy jsou více než matky spokojeny s množstvím spánku, který mají k dispozici, s podílem odpočinku v jejich životě atd. Jsou také více než matky spokojeny s množstvím obdivu, který získávají od ostatních (Callan, 1987).

Partner, a naše láska k němu, může také svým vlastním rozhodnutím nemít děti výrazně ovlivnit to naše. V knize *Two is enough* (Scott, 2011) respondenti jako velmi častý důvod, proč se rozhodli zůstat bezdětnými, uvádí, že si to přál jejich partner, zároveň však zdůrazňují, že kdyby měli eminentní zájem děti mít, pořídili by si je.

5.3 Nezvratnost

„Mít děti znamená upsat se bezpodmínečně a neodvolatelně.“ (Maierová, 2008, s. 24)

Madelyn Cain ve své knize *The Childless Revolution* (2002) popisuje příběh manželského páru a jedné novinářky. Té od zmiňovaného páru přišla prosba, zda by neuveřejnila ve svém sloupku jejich prosbu. Manželé chtěli vědět od rodičů malých dětí i od starších párů, zda se rodičovství vyplatilo, zda vynahradilo všechny ztráty, a ptali se také na to, jestli by dotazovaní měli znovu děti. Jaká byla odpověď? Sedmdesát procent rodičů odpovědělo, že ne. Avšak pokud se již jednou stane člověk otcem či matkou, je to děj nezvratný.

Jak již bylo zmíněno výše, nezvratnost rozhodnutí pořídit si dítě je velmi významným důvodem pro odkládání rodičovství či rozhodnutí se zůstat bezdětný. Můžeme změnit školu, zaměstnání, profesní orientaci, partnera, ale dítě nemůžeme vzít zpět, nebo dokonce vyměnit za jiné. Ano, můžeme se těhotenství bránit antikoncepcí, do určitého měsíce také už započaté těhotenství legálně přerušit, ale jakmile se jednou potomek narodí, člověk se stane rodičem bez možnosti tuto volbu vrátit zpátky, což platí i pro otce, i když u mužů je méně komplikované se ke svému otcovství neznat (Možný, 2008).

S tématem nezvratnosti se však u žen pojí i možnost, že když děti nebudou mít, možná toho jednou budou litovat, ale již bude pozdě na to pořídit si dítě. Výzkum z roku 2011 (DeLyser) však podobné dohady vyvrátil. Nepotvrdilo se, že by ženy po menopauze projevovaly nějakou lítost nad svým rozhodnutím.

5.4 Různé formy životních stylů

„Vybrat si mít dítě jako single žena nebo lesbička, je jako pozvat všechny bohyně pomsty, které na nás může společnost seslat.“ (Dowrick, Grundberg, 1980, s. 9; in Campbell, 1999, s. 47)

Naše společnost se stále potkává s novými verzemi životních stylů a životních cest. A to ať už se bavíme o klasickém životním stylu, který se stává více aktivním. Jednak se dnes můžeme daleko více setkat s ženami, které žijí v partnerském vztahu se ženou (Rowlands, Lee, 2006), tak se také některé ženy rozhodnou jít životem samy a být tedy tzv. singles. Podle výzkumnice Laury S. Scott (2009) je jasné, že tradičně smýšlející lidé snadněji přijmou klasický model rodiny a plození dětí než lidé s nekonvenčními názory na život.

Slovo singles sice slycháváme velmi často, ale bývá těžké vymezit, kdo vlastně singles jsou. Sociolog Marcel Tomášek singles popisuje jako relativně mladé lidi kolem 25 až 40 let, kteří se v podstatě dobrovolně rozhodli vést život po delší dobu bez partnera, aby mohli rozvíjet jiné než rodinné a partnerské strategie. Singles jsou však často programově spojování s bezdětností, jsou vnímáni jako lidé, kteří programově žijí sami či odděleně a rezignují na to mít děti – nemají tedy žádné reprodukční strategie (Mareš, 2003).

Ve výzkumu Hany Konečné (2009) byla významná příčina bezdětnosti u probandů právě neexistence vztahu, nepřítomnost vhodného partnera či partnerky, nebo nestabilita vztahu. Podle psycholožky E. L. Walker jedním z typů dobrovolně bezdětných žen jsou ženy, které by snad dítě chtěly mít, ale nemají je vlivem okolností, např. tím, že nepotkaly vhodného partnera (Walker, 2011). K největšímu nárůstu bezdětných došlo mezi lety 1991–2001 u žen žijících v nesezdaném partnerství (Hašková, 2009).

S dobrovolnou bezdětností u lesbických žen se tak trochu počítá, proto jsou i názory okolí na dobrovolně bezdětné homosexuální ženy pozitivnější než na dobrovolně bezdětné heterosexuálky (Rowlands, Lee, 2006). Také bylo zjištěno, že genderová identita ženy může ovlivnit její rozhodnutí nemít děti (Mollen, 2006).

5.5 Zkušenosti s rodičovstvím, nepřítomnost vztahu k dětem

Potřeba mít děti je také ovlivněna vlastní zkušeností z dětství. Jejím základem je způsob prožití dětské role a v souvislosti s tím i rodičovského chování (Vágnerová, 2000). Různé studie tento názor potvrzují, např. (Housknecht, 1978): tato studie zkoumala tři hlavní koncepty pro volbu dobrovolné bezdětnosti a jedním z nich bylo právě rodinné prostředí. Výsledky naznačují, že rodinné pozadí a výchova rozdmýchávají vývoj autonomie a výkonové orientace. Ve výzkumu Kristin Park mnohem častěji ženy (než muži) odpovídaly, že rodičovské modely, které poznaly ať už přímo ve své či jiné rodině, ovlivnily jejich rozhodnutí nemít dítě. Právě setkání s nekompatibilními rodičovskými vzory také často uvádějí jako hlavní důvod k rozhodnutí zůstat bezdětnými (Park, 2005). Podobný názor potvrzuje i výzkum devíti dobrovolně bezdětných žen (Mollen, 2006) ve věku mezi 32 a 51 lety, které uvedly, že vztah s rodiči a vzpomínky na výchovu rodičů ovlivnily jejich rozhodnutí nemít děti.

V českém výzkumu psychosociálních aspektů rodičovství a bezdětnosti se u důvodů, proč se dotazovaní rozhodli nemít děti, vyskytovalo často také téma *Neexistence pudy k rodičovství* (lidé necítí touhu po dítěti; tvrdí, že nemají mateřské pudy), nebo téma pojmenované *Neemoce*, které zahrnuje nedostatek přitažlivosti dětí pro respondenty – děti jim nic neříkají, komunikace s nimi je stojí hodně přemáhání atd. (Konečná, 2006). Scott

(2011) uvádí jako významný důvod neexistující mateřský/otcovský instinkt a neexistenci vztahu k dětem, jedna z participantek si dokonce vzpomíná, jak už jako malá neměla ráda všechno to hraní si s panenkami.

Lidé se také často necítí být osobnostně kompetentní k tomu stát se rodiči, mají strach z toho, že by nebyli dobrými rodiči, že by to s dětmi neuměli (Park, 2005).

5.6 Svoboda

„Začínáte zjišťovat, že napříště se budete muset vzdát dalších a dalších svobod a neplánovaných akcí. Budete žít v čase někoho jiného, v čase vašeho dítěte, v čase nemilosrdně rozporcovaném na neměnné úseky, určovaném volněm vaší paní na hlídání, otevírací dobou v jeslích a školním rozvrhem.“ (Maierová, 2008, s. 24)

Jak jsem již zmínila v úvodu kapitoly o motivaci, ztráta osobní svobody, zvláště v raném věku dítěte, je jedním z nejvýznamnějších důvodů, proč lidé odkládají rodičovství (Sobotková, 2011). Ve výzkumu Laury Scott (2011) se motiv svobody a nezávislosti stal druhým nejčastějším důvodem, proč nemít děti. Jak definovat svobodu? Zajímavý názor nám nabízí slavný psycholog a filozof Erich Fromm, který tvrdí, že s každou mírou svobody, kterou dostaneme, je spjata stejná míra odpovědnosti. Někteří se však nikdy nenaučí se svobodou zacházet, a proto žijí své životy v závislých vztazích (Fromm, 1993). Hana Konečná s kolegy označila strach ze ztráty svobody a nechuť k odpovědnosti ve svém výzkumu jako téma Nesvobody. Uvedme několik výpovědí probandů, kteří mají tento názor: „Jsou lepší věci, než abych si na sebe přivázala kotvu v podobě dítěte. – Došla jsem k názoru, že kdybych byla muž, byla bych spíš ochotna přistoupit na to mít děti, než jsem jako žena. – Ta ztráta svobody je pro mne dost důležitý faktor. – Nechci s nikým mít dítě, protože by to omezovalo moji osobní svobodu, a to je moje priorita. – Bez sportu, zpěvu a práce v novinách si nedovedu život představit.“ (Konečná, 2009, s. 10)

Polský výzkum, který zkoumal 700 internetových příspěvků, u 91 % z nich byly autorkami ženy (Garncarek, 2008). Respondenti nejčastěji uváděli tyto důvody, proč nemít děti: odlišné individuální preference, absence potřeby mít děti, chápání dítěte jako omezení osobního a zejména profesního rozvoje. Také ve studii, která zkoumala obsahy článků

ženských časopisů v ČR, se v souvislosti s dobrovolnou bezdětností ženy často zmiňují o potřebě svobody, potřebě nebýt zodpovědností připoután k někomu atd. (Pomahačová, 2006).

Callan uvádí ve svém výzkumu z roku 1987, že matky a dobrovolně bezdětné ženy byly stejně spokojeny se svým životem, ale dobrovolně bezdětné ženy jsou spokojenější s rozsahem svobody, přizpůsobivostí volného času a úrovní osobního soukromí, relaxace a nezávislosti. Park uvádí, že některé ženy v jejím výzkumu nahlížely na mateřství jako na událost, která by limitovala jejich volnočasové aktivity, které chtěly dále rozvíjet (Park, 2005). Také bezdětní účastníci výzkumu Karen Seccombe (1991) hodnotili svobodu jako jednu ze tří nejdůležitějších hodnot. Důležitá byla také pro 8 z 9 respondentek kvalitativního šetření Debry Mollen (2006) možnost cestovat, nepřerušovaná možnost pohybovat se kdekoliv po světě. Některé ženy měly také sen navštívit vzdálená místa a považovaly dítě za překážku splnění takových snů.

Reis (2002) upozorňuje také na to, že hlavní bod tvořivého procesu se také týká vztahovosti a autonomie, bez identity, svébytného hlasu, kterým můžeme autenticky vyjádřit sami sebe – tvůrčí dílo prakticky nemůže vzniknout. Když se žena sama vdá a má děti, je najednou proces hledání vlastního já obtížnější. Jejich identita je určena především úzkým vztahem k manželovi a dětem. Toto tvrzení podporuje slavná spisovatelka Virginia Woolf ve své knize s příslovečným názvem *Vlastní pokoj* (1998). V ní Woolf popisuje tvůrčí práci žen spisovatelek a jako jeden z hlavních předpokladů úspěšné tvůrčí práce zdůrazňuje právě potřebu ženy mít vlastní pokoj – tedy soukromí pro svou tvorbu. Podobnou formu autonomie a svobody však nepotřebují jen ženy spisovatelky, vzpomeňme si na autora slavného *Saturnina* Zdeňka Jirotku, který psal své knihy v koupelně.

5.7 Spirituální a globální důvody

Důvody, které přivádějí lidi k rozhodnutí zůstat bezdětnými, mohou být také náboženské (Cain, 2002). Přestože je prokázáno, že věřící lidé jsou méně často bezdětní (Hašková, 2009), existují mezi nimi lidé (např. kněží a jeptišky), kteří se rozhodnou nemít děti vůbec. Takoví lidé pojmají svoji bezdětnost jako ukázkou své víry. Jakousi demonstrací víry,

tentokrát víry v zachování životního prostředí, může být postoj některých lidí nemít děti, aby tím ochránili životní prostředí (Cain, 2002).

Lidé se také začínají obávat toho, jak složitá by byla výchova dítěte v dnešní společnosti. Někteří mají také názor, že společnosti poslouží lépe, když děti mít nebudou a budou se věnovat například vojenské službě či ochraně životního prostředí (Scott, 2011).

6. Dobrovolná bezdětnost pod zorným úhlem společnosti

V této kapitole se budu věnovat dobrovolně bezdětným a tomu, jak je vnímá jejich okolí a celá naše společnost. Avšak stejně důležité je, jak se dobrovolně bezdětní vztahují ke svému okolí.

6.1 Reakce okolí

Z pohledu sociální psychologie je také důležité zmínit, jak se na dobrovolně bezdětné dívá jejich okolí. Pohled okolí úzce souvisí s různými pojmy z oblasti sociální psychologie, jako jsou socializace, stereotypy, postoje a předsudky. Člověk celý život prochází procesem socializace – pro úspěch ve společnosti si musíme osvojit vlastnosti a dovednosti, kterým dává přednost právě daná společnost (Výrost, Slaměník, 2008). Máme tendenci neustále hodnotit sebe a své okolí. Okolí většinou hodnotíme ve vztahu k sobě, pak je tedy vlastně nemožné získat na okolí nezatížený a ničím nedefinovaný objektivní pohled (Plamínek, 2010). Právě při hodnocení okolí se často nevyhneme předsudkům. Předsudek je typem stereotypu, podle kterého má určitá skupina lidí kvalitu nižší než my sami. A stereotypy jsou pak jakýmsi zobecněním, spojeným s nějakou kategorií, které má racionálně vysvětlit naše chování a postoj vůči této kategorii (Allport, 2004). Mnoho předsudků souvisí se sociálními rolami, ke kterým jsme byli během dětství vychovávaní (Gjuričová, Kubička, 2009).

„Lidé, kteří se z nějakých důvodů rozhodli pro bezdětnost, bývají odsuzováni. Jsou považováni za sobecké, citově chladné, žijící prázdný život. Bezdětnost je hodnocena jako abnormalita. Děje se tak ve větší míře na venkově než ve městě. Od žen se očekává, že budou mateřskou roli akceptovat zcela automaticky a že pro ně bude znamenat důležitou součást jejich identity. Preference jiných hodnot je interpretována jako projev osobní odchylky či nedostačivosti.“ (Vágnerová, 2007, s. 144) Žena bez dítěte je často vnímána jako „unnatural woman“, tedy jako něco nepřírozeného a v nesouladu s biologickými zákony (Campbell, 1999). Dobrovolně bezdětní jsou vnímáni jako méně sociálně žádoucí, méně přizpůsobiví, méně pečovatelské, méně zralí a více materialističtí, sobečtí a individualističtí (Callan, 1985, Housknecht, 1987, Polit, 1978; in Park, 2005).

Podle Callana (1987) si jsou dobrovolně bezdětní velmi dobře vědomi negativních rysů, které lidé přisuzují jejich nekonformitě. „Mýtus, že všichni normální lidé chtějí mít děti a těší se na ně, může působit jako stres.“ (Vágnerová, 2000, s. 347)

Jaké jsou však mýty ohledně dobrovolně bezdětných? V knize *Two is enough* (2009) je popsáno několik významných:

1) Dobrovolně bezdětní jsou sobečtí – autorka výzkumu polemizuje s tím, co je sobeckost, pokud bychom brali klasický význam slova, kdy je to jít za svým cílem bez ohledu na ostatní, jsou dobrovolně bezdětní opravdu sobečtí? Další důležitý protiargument autorky výzkumu je, že řada účastníků se intenzivně věnuje charitě či práci v pomáhajících profesích. Autorka se tedy táže, je toto definice sobeckosti?

2) Dobrovolně bezdětní nemají rádi děti – autorka připouští, že existuje menšina dobrovolně bezdětných, kteří by byli nejraději, kdyby nikdy nespatřili dítě, poukazuje však na to, že mnoho dobrovolně bezdětných (většina v jejím výzkumu) má děti rádo, nebo si dokonce dobrovolně zvolili práci s nimi jako svou profesi.

3) Dobrovolně bezdětní jsou nenaplnění – autorka poukazuje, že je nám ve filmech často předkládán obraz zoufalých dobrovolně bezdětných, umírajících v osamění, avšak ona sama se během svého cestování za dobrovolně bezdětnými napříč USA setkala s velmi spokojenými lidmi s mnoha zájmy.

Francouzská socioložka Corine Maier kritizuje tzv. kult dítěte, který v dnešní společnosti nastal. „Dítě je v módě, a každý se dnes musí ukazovat s capartem v kočárku. Těhule se nechávají fotit nahé do časopisů...“ (Maier, 2008, s. 9) Dokonce i rodiče s jedním dítětem jsou posuzováni podobně negativně jako dobrovolně bezdětní. U matek s jedním dítětem se také očekávalo, že za deset let povedou méně naplňující život než matky osmi dětí (Mueller, Yoder, 1997).

Lidé také přisuzují dobrovolně stejně jako nedobrovolně bezdětným problémy v sexuálním životě, špatné zdraví či problémy s duševním zdravím. Záleží však na individuálním nastavení jedince, zda bude schopen vyrovnat se s těmito negativními poznámkami, nebo je zvnitřní a začne se negativně posuzovat (Miall, 1985; in Callan, 1987). Asi nejbizarnější

reakci okolí popisuje jedna účastnice výzkumu Laury Scott (2009), jedna žena se jí po zjištění, že nemá děti, zeptala, co tedy s manželem vůbec dělají.

Výzkumy z doby nedávné však poukazují na to, že se situace mění k lepšímu, a mladší dospělí hodnotí dobrovolně bezdětné pozitivněji než ti starší (Trenth, South, 1992).

Také česká diplomová práce zabývající se obsahovou analýzou článků v ženských časopisech životního stylu nenabízí příliš pozitivní pohled na dobrovolně bezdětné. Skutečnost, že se někdo rozhodl zůstat bezdětný, je často vnímána a čtenářkám popisována jako znak egoismu a sobectví. Dobrovolně bezdětní jsou v člancích také popisováni jako osoby, které musí čelit mnoha tlakům a musí svému okolí neustále něco vysvětlovat. Analýza výpovědí zjistila, že jeden z faktorů, který pomáhá dobrovolně bezdětným vyrovnat se s tlaky a negativním pohledem okolí, je možnost sdílet své přesvědčení s někým jiným (Pomahačová, 2006).

K negativním postojům vůči dobrovolně bezdětným se ostře vymezuje český sexuolog Radim Uzel (2010): „Znám desítky žen, které zůstaly programově bezdětné. Ač nejsem psycholog, jsem přesvědčen, že jsou duševně zcela zdravé. Většinou to jsou ženy vzdělané a často zastávají zodpovědná pracovní místa. Nebo jsou nositelkami několika akademických titulů a vědeckých hodností... I když v celkové populaci tvoří jistě menšinu, měli bychom je snad považovat za úchylné? Mají zapotřebí snášet výčitky, týkající se jejich údajného populačního sobectví a nezodpovědnosti? A není projevem nezodpovědnosti spíš to, když lidé plodí další a další potomky, aniž by jim zajistili možnost zdárného tělesného a duševního vývoje?“

A jaké bývají bezdětné páry? Většinou vysokoškolsky vzdělaní z vyšší střední třídy, žijící v rovnoprávném, dlouhodobém manželství (Hales, 2007).

Psycholožka Madelyn Campbell (1999) zmiňuje radu čtenářky, která odpovídala na internetový vzkaz ženy tlačené okolím k tomu, aby měla děti.

„Každý, kdo Ti nadává za to, že nechceš mít děti, je jen žárlivý, že můžeš chodit spát, že jsi jen ty zodpovědná za dálkové ovládání, že nemáš padesát nákladů prádla na vyžehlení. Já tleskám tvému rozhodnutí a přeji si, abych udělala totéž před 17 a 14 lety, ale ne, já musela poslouchat zážitky své matky o úžasných radostech mateřství.“ (Cambell, 1999, s. 18)

6.2 Společenství dobrovolně bezdětných

Marcia Drut-Davis ve své knize *Confessions of a Childfree Woman* (2013) udělala pozoruhodný průzkum sociálních společenství, klubů a webových stránek věnovaných dobrovolně bezdětným.

Babes without Babes (www.babeswithoutbabes.com) – skupina žen nad 35 let, které se chtějí spojit s dalšími ženami žijícími podobný životní styl.

ChildFree.net (www.childfree.net) – skupina dospělých, které spojuje právě dobrovolná bezdětnost.

ChildFree By Choice (www.facebook.com) – facebooková skupina dobrovolně bezdětných.

Child Free Zone (www.child-free-zone.blogspot.com) – internetová informační stránka, můžeme zde najít články o dobrovolné bezdětnosti a jiné informace od A do Z.

Childless By Choice (www.northvalley.net/cbc) – americká národní organizace, která má za cíl upozorňovat na pozitivní aspekty dobrovolné bezdětnosti a také poskytuje podporu těm, kteří nemůžou mít děti.

Kidding Aside (www.kiddingaside.net) – první světová organizace dobrovolně bezdětných, která bojuje za rovnoprávnost dobrovolně bezdětných.

No Kidding (www.nokidding.net) – mezinárodní sociální klub pro páry a jednotlivce, kteří nechtějí mít děti. Pořádá různé srazy, její odnož máme i v České republice. No Kidding je nepolitické a nenáboženské uskupení.

No Kids Passion (www.nokidspassions.com) – online seznamovací web pro lidi, kteří nechtějí mít děti.

World Childfree Association (www.worldchildfree.org) – nezisková dobrovolná organizace podporující Childfree životní styl.

Jak jsem již zmínila, v Česku funguje odnož hnutí No Kidding. Většina účastnic mého výzkumu však o hnutí neví a ani se netouží v podobných hnutích angažovat. Jen jedna participantka se setkání účastnila se svým manželem. A dojem ze setkání byl, že v běžném

životě se až moc řeší děti, jak jsou skvělé a proč je mít, tady zase neustále řešili děti, proč je nemají rádi, v jakých hotelech se nevyskytují atd. Nakonec tedy poslouchala jenom diskuze o dětech jak v běžném životě, tak i na schůzce No Kidding. Nikdy poté již další schůzku nenavštívila.

7. Poradenské a terapeutické zkušenosti

Jak již víme, počet bezdětných v ČR stoupá (Hašková, 2009), přesto není v poradenských a terapeutických knihách mnoho doporučení, jak jednat s takovými klienty (např. Novák, Drinocká, 2006; Novák, 2006). Americká psycholožka Debra Mollen (2006) se však rozhodla poté, co vedla polostrukturované rozhovory a fokusové skupiny s dobrovolně bezdětnými ženami, popsat několik návrhů, které mohou poradcům a terapeutům usnadnit práci s dobrovolně bezdětnými. Prvním z nich je považovat dobrovolně bezdětné za normální, nikoliv za zoufalé, nenaplněné ani individualistické. Poradci a terapeuti by měli pomoci ženám, které si vybraly nemít děti, rozvinout jejich důvody pro toto rozhodnutí, a uvědomit si, že mohou být přesvědčivé a nesobecké. Přijímat prostě tyto ženy takové, jaké jsou.

Další doporučení, jak pracovat s dobrovolně bezdětnými ženami, které si však nejsou úplně jisty svým rozhodnutím, je prozkoumávat a ověřovat s nimi důvody, které je vedly k tomuto rozhodnutí – avšak v prostředí přijímajícím různé druhy životního stylu – tedy i dobrovolnou bezdětnost, adopci, pěstounství atd. Je důležité také pomoci dobrovolně bezdětným ženám vyrovnat se se stigmatem, které mohou zažívat, podporovat je ve sdělování svého přesvědčení ostatním, naučit je odpovídat na otázky ostatních pro ně v co nejbezpečnějším způsobu, i kdyby to mělo znamenat se odpovědi vyhnout, pokud budou mít dojem, že se tím vyhnou i předsudkům.

Poradci a terapeuti by také mohli použít prvky feministické terapie – poskytovat bezpečné prostředí k diskusi a přemýšlení o ženských rolích. U párů dodat partnerům odvalu realisticky a do hloubky přemýšlet o jejich rozhodnutí. Prodiskutovat emoční, finanční i jiné důvody, proč zvolili bezdětnost. Poradce by při konzultaci také neměl zmiňovat vývojové teorie (Mollen, 2006).

Gail DeLyser (2011) ve svém výzkumu věnujícím se také klinické praxi s dobrovolně bezdětnými ženami rovněž zdůrazňuje, že by si kliničtí a poradenští psychologové měli uvědomit, že dobrovolně bezdětní budou hledat pomoc spíše než s dobrovolnou bezdětností s jinými věcmi, stejně jako většina ostatních lidí. Dobrovolně bezdětní, kteří se přesto cítí nějak nedobře právě v souvislosti s dobrovolnou bezdětností, mají k dispozici knihu *Two is enough* (Scott, 2009) s podtitulem *A couples guide to living childless by choice*. V knize se

mohou čtenáři setkat s podrobným popisem hloubkových výzkumů dobrovolně bezdětných, také s různými mýty o dobrovolně bezdětných a jejich vyvrácením. Autorka se také nevyhýbá popisu různých možných negativních následků dobrovolné bezdětnosti do budoucna a nastiňuje různé možnosti partnerského vyjednávání ohledně rozhodnutí mít, či nemít dítě.

V USA se v osmdesátých letech také provozovaly workshopy pro na kariéru orientované ženy, které se rozhodovaly, zda mít, či nemít děti. Judith C. Daniluk popisuje právě skupinová sezení, která byla spíše zaměřena na podporu mateřské role u žen. Ženy měly 20 hodin v několika sezeních na to, aby mohly otevřeně mluvit o svých motivacích a pochybnostech ohledně mateřské role, seznámit se s různými alternativami rodičovství, rozvinout své rozhodovací schopnosti a především poznat ženy, které se stejně jako ony rozhodují, zda mít děti, či ne. Výstupy ze setkání dokazují, že ženy byly po absolvování rozhodnuty pevněji, a to ať pro volbu stát se matkou, nebo pro volbu zůstat bezdětnými (Daniluk, 1983).

Výzkumná část

8. Výzkumný problém, cíle práce a výzkumné otázky

8.1 Výzkumný problém a cíl

Základem empirického výzkumu je stanovení si cíle a výzkumných otázek (Hendl, 2012). Výzkumný problém mé práce by se dal shrnout do tématu dobrovolně bezdětné ženy a cílem mého výzkumu je popsat zkušenost dobrovolně bezdětných žen s touto rolí. Šlo mi o deskripci motivů dobrovolně bezdětných žen pro toto rozhodnutí, chtěla jsem také popsat zkušenosti dobrovolně bezdětných žen s partnerskými a rodinnými vztahy. Zajímalo mne také, s jakými reakcemi okolí se setkaly atd. V teoretické části jsem zmiňovala především zahraniční literaturu, věnující se výzkumům této problematiky (např. Rowlands & Lee, 2006, Scott, 2011, nebo Mollen, 2006).

8.2 Výzkumné otázky

Výzkumná otázka je v kvalitativním výzkumu ekvivalentem výzkumné hypotézy ve výzkumu kvantitativním. V kvalitativním výzkumu však netestujeme žádné hypotézy, nýbrž odpovídáme na výzkumné otázky. Výzkumná otázka však musí být položena jasně a klademe na ni podobné nároky jako na hypotézu (Mioviský, 2006). Jak jsem již uvedla výše, cílem mého výzkumu bylo popsat zkušenost dobrovolně bezdětných žen s touto rolí. Pro naplnění tohoto cíle bylo důležité se v první řadě zeptat, jaké jsou důvody dobrovolně bezdětných žen k tomuto rozhodnutí, viz výzkumná otázka číslo jedna. Další důležitá otázka pro tento výzkum byla otázka zaměřující se na proces rozhodování, tedy jak proces probíhal, kdy se ženy definitivně rozhodly nemít děti atd. (otázka číslo 2). Po zmapování těchto otázek považuji za důležité rovněž zmapovat zkušenosti dobrovolně bezdětných žen s rodinnými a partnerskými vztahy (otázky 3 a 4), jelikož vztahy jistě nedílně patří lidské zkušenosti a mohou osvětlit více volbu nemít děti. Nakonec jsem se zajímala o spokojenost žen s touto volbou (otázka 5). Pro popsání zkušeností dobrovolně bezdětných žen a zjištění jejich motivů k rozhodnutí nemít děti jsem tedy zvolila tyto výzkumné otázky:

- 1) Jaké se u žen vyskytují důvody stát se dobrovolně bezdětnou?
- 2) Jak probíhal proces rozhodování u dobrovolně bezdětných žen?
- 3) Jaké jsou zkušenosti z dětství u dobrovolně bezdětných žen?
- 4) Jaké jsou zkušenosti dobrovolně bezdětných žen s partnerskými vztahy?
- 5) Jaká je spokojenost dobrovolně bezdětných žen s touto rolí?

9. Popis zvoleného metodologického rámce a metod výzkumu

9.1 Kvalitativní výzkum

Pro svůj výzkum jsem zvolila kvalitativní metodu výzkumu. Podle Hendla (2012) je kvalitativní výzkum oproti kvantitativnímu výzkumu náročný na čas. Informace výzkumem získané nám mohou sloužit k nastínění zkoumaného jevu, avšak rozhodně je nemůžeme paušalizovat na celou společnost. Michal Miovský (2006) popisuje kvalitativní výzkum pomocí rozdílů s kvantitativním. Kvalitativní výzkum je tedy oproti jasně strukturovanému kvantitativnímu výzkumu méně strukturovaný a během výzkumu jsou možné změny. Neomezuje se také na vybrané proměnné, pole zůstává obvykle velmi otevřené a výzkumník až v průběhu výzkumu zjišťuje, jaký význam proměnné mají a jak se navzájem ovlivňují. Kvalitativní výzkum je tedy, oproti uzavřenému kvantitativnímu, otevřený. Důležitým bodem kvalitativního výzkumu je také to, že výzkumník je sám také účastníkem, neexistuje někdo jako nezávislý výzkumník, protože každý výzkumník je součástí psychologických, finančních, společenských a jiných vazeb. Posledním důležitým rozdílem ve srovnání s kvalitativním výzkumem je, že pro kvalitativní výzkum jsou podstatná hluboká, bohatá data, zatímco pro kvantitativní data tvrdá a reliabilní. Kvalitativní výzkum si klade za cíl objasnit smysl lidského chování, pochopit to, jak je utvářena sociální zkušenost v rámci interaktivních procesů a konstruována subjektivní sociální zkušenost skrze kulturní a významové systémy (Hendl, 2012).

9.2 Interview

V kvalitativním výzkumu se můžeme setkat s několika metodami získávání dat, např. pozorování, textové dokumenty, metoda životní křivky, pohybové vyjádření, jako zdroj kvalitativních dat, či interview (Miovský, 2006). Já jsem si pro svou práci zvolila poslední jmenovanou metodu.

Rozhovor neboli interview dle Miovského (2006) dělíme na:

Strukturované – metoda stojící na pomezí mezi dotazníkovými metodami a interview. Má pevně dané schéma a neumožňuje nám příliš velké změny a úpravy (Miovský, 2006). Základním účelem tohoto typu interview je co nejvíce minimalizovat vliv tazatele na kvalitu rozhovoru, data z takového výzkumu se snadněji analyzují, protože témata interview můžeme velmi snadno v přepisu rozhovoru lokalizovat (Hendl, 2012).

Semistrukturované/polostrukturované – zřejmě nejoblíbenější forma interview, kombinace prvků strukturovaného a nestrukturovaného interview, která dokáže řešit nevýhody strukturované i nestrukturované formy rozhovoru. Oproti nestrukturovanému se na něj musíme více technicky připravit. Tazatel si vytvoří určité schéma, které je pro něj poté závazné. Obvykle specifikuje okruhy otázek, na které se bude účastníka ptát. V daném rozhovoru však může některé otázky upravit, doptávat se. Můžeme tedy dosáhnout vyšší přesnosti a výtěžnosti, než při strukturovaném rozhovoru (Miovský, 2006). Polostrukturovaná forma rozhovoru nám pomáhá zároveň udržet zaměření rozhovoru a zároveň uplatnit vlastní perspektivu a zkušenosti (Hendl, 2012).

Nestrukturované – metoda, která nám svými znaky nejvíce připomene běžný rozhovor. Nemáme u něj předem vytvořený plán interview a obvykle nedefinujeme ani dílčí okruhy rozhovoru. Můžeme říci, že na začátku interview přicházíme jen s velmi vágní představou o tom, jak bude probíhat. Jsme otevřeni přizpůsobit interview danému člověku a situaci. Problém často přichází se zpracováním dat, materiál je totiž obvykle nesourodý, při větším množství výzkumných osob se může stát, že se v nesourodosti materiálu ztratíme a nenalezneme vhodný způsob, jak materiál zpracovat a vyhodnotit (Miovský, 2006).

Pro svůj výzkum jsem tedy zvolila metodu semistrukturovaného rozhovoru, protože si myslím, že nejlépe odpovídá potřebám tohoto výzkumu. Výzkum by tedy měl mít jasně stanovené otázky, na které je třeba odpovědět, zároveň jsem však měla možnost občas pořadí otázek přehodit, a to především v případě, že dotazovaná žena již otázku zodpověděla v jiné části výzkumu a neosvědčila bych se jako citlivá posluchačka, kdybych již zodpovězenou otázku položila znovu. Podobně také, když se některá z dotazovaných žen svým vyprávěním blížila k otázce, kterou bych jí někdy dále ve výzkumu položila, považovala jsem za vhodné tzv. využít příležitosti a zeptat se na odpověď rovnou. Na druhou stranu pro mne bylo důležité mít hlavní otázky výzkumu předem jasně dané a strukturované a rovněž v souladu s otázkami výzkumnými. Za hlavní výhodu

polostrukturovaného rozhovoru oproti strukturovanému však považuji možnost se doptávat. Myslím, že mnohá tvrzení tohoto výzkumu byla objasněna až při následném doptávání, které často vedlo k dalším nápadům a přivádělo nás na další témata.

Při přípravě na rozhovor jsem využila návod v Hendlovi (2012). Před prvním rozhovorem jsem si tedy rozhovor důkladně nacvičila. Při každém rozhovoru jsem se snažila vytvořit rámec, ve kterém se dotazovaný mohl vyjadřovat pomocí svých vlastních termínů a svým vlastním stylem. Rovněž jsem se snažila vytvořit prostředí vzájemné důvěry, vstřícnosti a zájmu. Otázky jsem formulovala jasně a při rozhovoru kladla vždy jen jednu otázku. Dotazovaným ženám jsem dávala najevo, proč je pro mne rozhovor důležitý a jak postupuje. Všechny rozhovory jsem nahrávala na diktafon a poté na počítači přepsala. Použití diktafonu je pro výzkumníka velkou pomocí, jelikož si nemusí dělat poznámky, ale dělá si je i tak, zachycuje kvalitu mluveného slova a je autentický (Miovský, 2006).

Snažila jsem se, aby všechny rozhovory probíhaly v podobném prostředí, před tuto snahu jsem však kladla důraz na to, aby rozhovor probíhal v prostředí nejbezpečnějším a nejvhodnějším pro účastnice výzkumu. Tedy v prostředí, které si samy zvolí. Proto nakonec z devíti rozhovorů pět probíhalo v kavárně nebo zařízení podobného typu, jeden s mou bližší známou u mne doma, jeden v parku, jelikož zaneprázdněná účastnice chtěla využít volný čas k venčení psa, a dva přes internet/skype. Těmto dvěma účastnicím totiž vyhovovala větší anonymita skype kontaktu, navíc každá jsme žily ve vzdálených městech a vzhledem k jejich zaneprázdněnosti by byl kontakt složitější.

I přes relativní různorodost setkání se mi však podařilo zachovat podobný průběh rozhovoru. V úvodní části rozhovoru, která má dle Miovského (2006) navázat vztah s účastníkem, jsem se snažila o nezávazný rozhovor. Ptala jsem se, zda často chodí do této kavárny, zajímala jsem se o profesi účastnic, jejich zájmy a podobně. S některými, především mladšími účastnicemi, jsme si začaly tykat, se dvěma jsem si tykala již dříve, jelikož jsou mé známé. Tedy nakonec pět rozhovorů je ve formě tykání a čtyři ve formě vykání. V úvodní fázi jsem se také zeptala na věk účastnic a seznámila je s etikou výzkumu a jeho anonymitou. Této otázce se blíže budu věnovat v oddílu Etika výzkumu, informovaný souhlas.

Otázky rozhovoru jsem se, jak jsem již zmiňovala výše, snažila přizpůsobit otázkám výzkumným. Všechny mé otázky byly otevřené. Zjišťovaly motivy, pocity, názory dobrovolně bezdětných žen atd. Některé otázky byly obecné, tedy co si ženy myslí, např.: *Jaké si myslíte, že jsou obecně nejčastější důvody dobrovolně bezdětných k tomuto rozhodnutí?* Touto otázkou jsem především sledovala jistou možnost projekce, avšak jak v kapitole Výsledky výzkumu uvedu, otázka pomohla i k jinému významnému zjištění. Kladla jsem také hypotetické otázky, např. *Představte si, že žijete v úžasném, velmi spokojeném vztahu. Váš partner však vyžaduje dítě. Byla byste ochotna za této situace si pořídit dítě?* Tato otázka byla pro výzkum velmi důležitá, jelikož jsem s její pomocí zjišťovala, jak pevné je rozhodnutí žen zůstat dobrovolně bezdětné, a dokonce jsem díky této otázce jednu účastnici z výzkumu vyřadila. Nyní pro přehlednost uvádím všechny hlavní otázky, které jsem ve výzkumu položila a které navazují na obecné otázky výzkumu, které jsem stanovila (uvedeny tučně).

VO1: Jaké se u žen vyskytují důvody stát se dobrovolně bezdětnou?

K této otázce výzkumu patří tyto otázky rozhovoru:

01.1 Kdy jste se rozhodla, že budete dobrovolně bezdětná?

01.2 Jaký byl podle Vás hlavní důvod k tomuto rozhodnutí?

01.3 Jaké byly další možné důvody k tomuto rozhodnutí?

01.4 Jaké si myslíte, že jsou obecně nejčastější důvody dobrovolně bezdětných k tomuto rozhodnutí?

VO2: Jak probíhal proces rozhodování u dobrovolně bezdětných žen?

K této otázce výzkumu patří tyto otázky rozhovoru:

02.1 Kdy jste poprvé přišla na myšlenku, že asi nechcete děti?

02.2 Jak proces vašeho rozhodování probíhal?

02.3 Jaké faktory ve vašem rozhodování figurovaly?

02.4 Uspíšilo něco proces Vašeho rozhodnutí?

02.5 Pochybovala jste někdy o tomto rozhodnutí?

VO3: Jaké jsou zkušenosti z dětství u dobrovolně bezdětných žen?

K této otázce výzkumu patří tyto otázky rozhovoru:

03.1 Mohla byste mi popsat své dětství?

03.2 Jaký byl váš vztah k rodičům?

03.3 Jak byste popsala vztah vašich rodičů?

VO4: Jaké jsou zkušenosti dobrovolně bezdětných žen s partnerskými vztahy a jaké na ně mají názory?

K této otázce výzkumu patří tyto otázky rozhovoru:

04.1 Mohla byste mi popsat své zkušenosti s partnerskými vztahy? (Kolik jich bylo? Jak dlouho trvaly? Jak pro Vás byly osobně uspokojivé?)

04.2 Žijete aktuálně v partnerském vztahu, pokud ano, jak jste v něm spokojena?

04.3 Jak hodnotíte vliv mateřství na partnerský vztah?

04.4 Představte si, že žijete v úžasném, velmi spokojeném vztahu. Váš partner však vyžaduje dítě. Byla byste ochotna za této situace si pořídit dítě?

VO5: Jaká je spokojenost dobrovolně bezdětných žen s touto rolí?

K této otázce výzkumu patří tyto otázky rozhovoru:

05.1 Jak jste nyní v životě spokojená?

05.2 Jak jste spokojená s rolí dobrovolně bezdětné ženy?

05.3 Objevily se u Vás někdy negativní emoce spojené s rolí dobrovolně bezdětné ženy?

V ukončovací fázi rozhovoru jsem ženám poděkovala za účast na výzkumu a zeptala se jich, zda by ještě na konci rozhovoru nechtěly něco dodat, něco, co ještě nebylo řečeno, nebo něco, na co si vzpomněly v průběhu rozhovoru. Většina žen této možnosti nevyužila, ale některé na konci rozhovoru uvedly ještě velice zajímavé údaje. Poté jsem vypnula

diktafon. S většinou žen jsem pak pokračovala v neformálním rozhovoru, zajímaly se o mou motivaci k výzkumu, často jsme se také bavily o jiných tématech souvisejících s prací, našimi společnými známými či městem, ve kterém žijí. Všechny ženy na mne mají kontakt a slíbila jsem jim, že jakmile práci dopíšu, pošlu jim ji.

9.3 Metody zpracování a analýzy dat

Získaná data výzkumu jsem zpracovala pomocí kvalitativní analýzy. Nejprve jsem rozhovory přepsala. Použila jsem metodu doslovné transkripce. Výsledkem této transkripce je doslovný převod mluveného projevu z interview. Doslovná transkripce je časově velmi náročná (Hendl, 2012). Poté jsem nahrávku ještě dvakrát poslouchala. Při prvním poslechu jsem se soustředila na informační stránku rozhovoru. Při druhém přehrávání všech rozhovorů spíše na stránku emoční. Přestože jsem pro zpracování dat nepoužila přímo metodu Zakotvené teorie (Hendl, 2012), některé myšlenkové proudy z této metody mne inspirovaly. Použila jsem metodu kódování, kdy jsem k nějaké části rozhovorů přiřadila určitý kód, který jej měl nějak charakterizovat. Takto se vytvořily různé subkategorie, které jsem se snažila dávat do různých vztahů a souvislostí. Při analýze mi tak pomohla metoda vytváření trsů, při které vytváříme obecnější kategorie na základě opakujících se podobností mezi identifikovanými jednotkami, a metoda zachycení vzorců, při které ve výzkumu vyhledáváme opakující se vzorce (Miovský, 2006). Jinak řečeno, nejprve jsem si texty znovu několikrát četla a postupně se v nich snažila pojmenovávat společná významná témata. Témata, která se častěji opakovala, jsem vypsala na kartičku, později, když jsem v textu viděla podobné téma, označila jsem ho stejnou barvou. S kartičkami jsem později pracovala tak, že jsem je shlukovala podle podobnosti témat. Nehledala jsem však jen podobnosti, v jisté fázi analýzy výzkumu jsem si uvědomila, že určité téma, které jsem ve výzkumu pojmenovala, aby bylo pochopitelné a srozumitelné, budu muset rozdělit na dvě témata.

10. Etické otázky, informovaný souhlas

Jsem si vědoma, že etické otázky hrají v psychologickém výzkumu důležitou roli. Existují různé normy a doporučení pro dodržování etiky při výzkumu, např. APA standardy (APA, 1994; in Hendl, 2012). Při výzkumu jsem se držela souboru pravidel uvedených v učebnici Jana Hendla *Kvalitativní výzkum* (2012). Dbala jsem tedy, aby účastnice byly seznámeny s anonymitou výzkumu, svobodou odmítnutí a především potřeby jejich poučeného souhlasu.

V první řadě tedy bylo třeba získat poučený, informovaný souhlas od účastnic. Ten jsem jim předložila a nechala podepsat (u účastnic, se kterými jsem měla skype hovor, jsem dokument zaslala i se známkou, a ty mi jej zaslaly zpět). Šlo tedy o volbu tzv. aktivního souhlasu, kdo souhlasil, podepsal formulář a odevzdal jej. Před předložením dokumentu jsem účastnice seznámila se zásadami, kterých se při výzkumu budu držet. Jak zmiňuje Jan Hendl (2012), soukromí je velmi důležitým požadavkem při výzkumu, jen málo lidí je ochotno sdělovat podrobnosti ze svého soukromí, když si uvědomí, že budou zveřejněny. Všechny účastnice jsem tedy seznámila s tím, že výzkum bude anonymní, že všechna data, která uvedou a mohla by sloužit k jejich identifikaci, pozměním nebo uvedu jinak. Např. účastnice zmiňuje město, kde žil její partner, v přepisu rozhovoru jen uvedu: „*zmiňuje město, ve kterém žil partner.*“ Podobně také změním jejich jména, když je budu v rozhovoru uvádět.

Počítala jsem také s tím, že pokud bude mít účastnice výzkumu nějaké specifické povolání nebo koníček, které by mohly sloužit k její identifikaci, neuvedu je ve výzkumu. Nejsm si však vědoma toho, že by nějaká z účastnic měla tak zvláštní povolání, že by mohlo vést k její identifikaci.

Dále jsem účastnice rovněž seznámila s tím, že mohou kdykoliv ukončit svou účast v rozhovoru a celém výzkumu. Nebo odmítnout odpovědět na otázku, která by se nějak dotýkala citlivého tématu, o kterém nechtějí mluvit. Šlo mi o emoční bezpečí účastnic, jelikož v psychologických výzkumech se často směřuje k velmi citlivým věcem (Hendl, 2012). Proto, když jsem tušila, že i zdánlivě banální otázka by mohla být pro danou osobu citlivá, snažila jsem ji náležitě uvést a rozhovor směřovat tak, aby ženu na podobnou otázku připravil.

Co se týče cílů a okolností výzkumu, nezatajovala jsem žádné postraní cíle výzkumu. Sporná se možná může zdát třeba otázka: *Jaké si myslíte, že jsou obecně nejčastější důvody dobrovolně bezdětných k tomuto rozhodnutí?* Pro její zdánlivě projektivní charakter. Otázku jsem však ve výzkumu většinou skutečně vyhodnocovala jako obecný názor žen na jiné ženy, které nechtějí mít děti.

Dalším důležitým etickým a lidským bodem mého výzkumu je reciprocita. Od účastnic jsem získala spoustu cenných údajů a v něčem vlastně i nový pohled na svět. Proto jsem celý výzkum nebrala jen jako setkání u rozhovoru, se ženami chci být v kontaktu a po dokončení diplomové práce jim ji zaslat a doufám v nějaké reakce žen na tuto práci. Ženám, se kterými jsem byla v kavárně, jsem rovněž zaplatila útratu, abych se tak alespoň částečně odvděčila za ochotu zúčastnit se mého výzkumu.

11. Výzkumný soubor a proces jeho výběru

11.1 Soubor

Účastnicemi mého výzkumu bylo devět žen ve věku 24–42 let (původně deset žen, jednu jsem však z výzkumu vyřadila), které se dobrovolně rozhodly, že nechtějí a nebudou mít děti. Průměrný věk žen byl 29,33 let. Dvě ženy jsou ve věku 25 let, dvě mají 27 let, jedna 28, dvě 30 let, jedna 33 let a jedna 39 let.

11.2 Kritéria výběru

Důležité pro mne tedy bylo, aby ženy nechtěly mít děti a byly o tomto rozhodnutí přesvědčeny. Na to jsem se žen ptala již před setkáním, např. telefonicky, a poté znovu i před samotným rozhovorem. Důležitým bodem pro selekci byla i otázka ve výzkumu: *Představte si, že žijete v úžasném, velmi spokojeném vztahu. Váš partner však vyžaduje dítě. Byla byste ochotna za této situace si pořídit dítě?* U této otázky jsem nevyžadovala žádné radikální stanovisko, avšak jednu mladší účastnici 24 let jsem se rozhodla z výzkumu vyřadit, jelikož na otázku odpověděla, že by tedy asi dítě měla. To však nebyl jediný důvod pro vyřazení. Účastnice obecně jevila dojem, že o svém životě nemá jasné představy a navíc se pohybovala na spodní věkové hranici mého výzkumu. Pokud bych to měla formulovat jednoduše – účastnice se mi zdála ještě příliš mladá, nerozhodnutá, se spoustou radikálních názorů, na to abych ji zařadila do výzkumu.

Spodní věkovou hranici jsem určovala podle jakési přibližné hranice mladé dospělosti, kdy ve 24 letech mnoho žen již pracuje, nebo alespoň dokončuje studia, prošla si již nějakými vztahy a může mít jasnou představu, zda by chtěla, či nechtěla mít děti. U těchto, řekněme, mladších účastnic pro mne také bylo důležité, jak dlouho jsou rozhodnuté děti nemít, popřípadě, zda by byly ochotné děti mít, kdyby na ně naléhal partner. Otázku takto zaměřenou jsem ostatně zvolila (výše je uvedena) a vlastně především díky ní jednu účastnici vyřadila.

Horní věkovou hranici jsem určila na 42 let, protože po dosažení tohoto věku je daleko riskantnější mít děti a se stoupajícím věkem poté takřka nemožné, pokud bych do výzkumu

tedy zařadila ženy, u kterých by bylo těhotenství rizikové či nemožné, musela bych se potýkat s možností, že ztrátu možnosti mít děti nyní označují za svobodnou volbu. Nakonec však nejstarší z dobrovolně bezdětných účastnic byla ve věku 39 let. Nemusela jsem tedy ani uvažovat o posouvání hranice směrem nahoru.

11.3 Způsob výběru

Ve svém výzkumu, jak jsem již zmiňovala výše, jsem chtěla mít ženy od 24–42 let, které nechtějí mít děti nyní ani v budoucnu. Výběr účastnic výzkumu jsem plánovala dělat kombinovanou formou, tedy kombinací metody výběru vzorku pomocí sněhové koule a metody záměrného (účelového) výběru. Účelový výběr je metoda, kdy cíleně vyhledáváme účastníky podle jejich určitých vlastností. Plánovala jsem použít jednu z variant této metody, a to metodu záměrného výběru. A to záměrný, účelový výběr přes instituce – je to metoda, při které výzkumník využije nějaké instituce určené pro cílovou skupinu a pomocí ní získává účastníky (Miovský, 2006). Oslovila jsem tedy českou odnož hnutí No Kidding, několikrát jsem jim psala email, nikdo mi však neodpověděl. Proto jsem se omezila na metodu výběru vzorku pomocí sněhové koule. Ta patří v kvalitativním výzkumu mezi nejčastěji používané metody. Metoda je funkčně založena na kombinaci dvou metod výběru – prostého náhodného a účelového výběru, někdy i v kombinaci s metodou samovýběru. Základním principem je získání kontaktu s první vlnou účastníků, to může jít díky výběru přes instituce nebo díky předchozímu osobnímu kontaktu samotného výzkumníka. V první fázi tedy získáváme první vlnu účastníků, právě zde je možné využít kombinaci s jinými metodami. Tito účastníci mohou dále znát další osoby, které by se výzkumu mohly zúčastnit, a oslovit je s touto možností a ti by ve třetí vlně také mohli oslovit své známé (Miovský, 2006). V praxi mého výzkumu tedy tato metoda probíhala tak, že jsem oslovila své přátele a známé s tím, že píšou diplomovou práci na téma dobrovolně bezdětné ženy, a zeptala se, zda neví o někom, kdo je dobrovolně bezdětný a chtěl by se podobného výzkumu zúčastnit. Přátele jsem většinou oslovovala při neformálních rozhovorech v zimě roku 2012 a na začátku roku 2013. Taktéž jsem podobný inzerát vyvěsila na Facebooku (asi v září 2013) a poprosila pár známých, zda by inzerát nechtěli sdílet, poté začali text sdílet i další známí bez toho, abych je žádala. Díky

kontaktům svých přátel a známých jsem dostala kontakt na pět žen, se kterými jsem provedla rozhovory. Tyto ženy často znaly také nějakou další ženu a buď již před rozhovorem, nebo až po něm, kdy zjistily, jak samy řekly, že jsem seriózní a můj výzkum není zaměřen proti dobrovolné bezdětnosti, mi daly telefonický kontakt na další ženy. První můj kontakt s účastnicemi výzkumu proběhl buď formou telefonickou, emailovou nebo zprávou na Facebooku. Při něm jsem se představila, seznámila stručně ženy se svým výzkumem (většina již byla nějakým způsobem informována od svých známých) a zeptala se jich, zda by neměly čas na osobní setkání. Sdělila jsem jim, jak dlouho průměrný rozhovor trvá, a pokud se setkáním/rozhovorem souhlasily, zeptala jsem se jich, kde by nejraději chtěly, aby probíhal. Většina žen si, jak jsem již zmínila, zvolila prostředí kavárny, dvě ženy rozhovor prostřednictvím skype a jedna žena rozhovor v parku. Rozhovory probíhaly od října 2013 do ledna 2014.

11.4 Stručná charakteristika účastnic

Lidka

Lidce je 25 let, má středoškolské vzdělání, chvíli studovala vysokou školu, ale nechala toho. Několik let působila v různých městech jako servírka, nyní si našla práci v rodném městě jako technická pracovnice – operátorka výroby. Žije ve vlastním bytě. Lidku baví cestovat a ráda by navštívila Austrálii. S Lidkou jsme se sešly v její oblíbené restauraci ve městě, kde žije. Lidka je svobodná.

Jana

Janě je 30 let, pracuje jako administrativní pracovnice. Náš rozhovor probíhal přes Skype. Jana má středoškolské vzdělání a je svobodná.

Jitka

Jitce je 30 let, působí jako překladatelka a administrativní pracovnice s anglickým a německým jazykem. Má vystudovanou VŠ. Studium jazyků ji baví i ve volném čase a nyní se nově učí španělštinu a italštinu. Náš rozhovor probíhal v kavárně blízko čtvrti, kde Jitka bydlí. Žije ve vlastním bytě a je svobodná.

Eva

Evě je 27 let, dokončuje studia na vysoké škole a hledá si zaměstnání. Eva je má známá, sešly jsme se v čajovně při neformálním rozhovoru. Eva žije se svými rodiči, ale plánuje se odstěhovat k partnerovi. Je svobodná.

Soňa

Soně je 27 let, má vysokoškolské vzdělání a pracuje na střední škole jako pedagogický pracovník. Se Soňou se dlouho známe, rozhovor probíhal u mne doma. Soňa je rok vdaná a bydlí s manželem.

Simona

Simoně je 25 let, je studentkou VŠ, zároveň pracuje na půl úvazku v neziskové organizaci. Chce pracovat na půl úvazku i po dokončení studií, ve volném čase ji baví tanec. Je vdaná a žije s manželem. Náš rozhovor probíhal přes Skype.

Erika

Erice je 39 let, je vysokoškolsky vzdělaná, pracuje jako lektorka. Je podruhé vdaná a žije se svým manželem. S Erikou jsme se sešly v klidné kavárně blízko centra města, kde žije.

Ilona

Iloně je 33 let, je vysokoškolsky vzdělaná a pracuje v bance. Žije se svým přítelem. Je svobodná. Sešly jsme se v kavárně blízko místa, kde pracuje.

Martina

Martině je 28 let, je vysokoškolsky vzdělaná a pracuje jako personální manažerka. Má psa a sešly jsme se v parku u jeho venčení, tak jí to nejvíc vyhovovalo. Ve volném čase ráda lyžuje a cestuje. Martina je svobodná.

12. Výsledky výzkumu

Při analýze jsem se soustředila především na významná témata, která byla několika účastnicím společná a nějak vystihují téma práce – tedy zkušenost dobrovolně bezdětné ženy s touto rolí.

12.1 Důvody žen pro toto rozhodnutí

V první otázce výzkumu jsem si kladla za cíl zmapovat důvody dobrovolně bezdětných žen k tomuto rozhodnutí. Zkoumané ženy uvedly mnoho důvodů pro rozhodnutí nemít děti, jako nejčastěji citované a často považované za hlavní důvod pro toto rozhodnutí se jevílo šest důvodů. Pět cituji v této části, a to – zkušenosti s dětmi v okolí, dítě je velký závazek, volba jiného životního stylu, necítí potřebu mít děti, zdravotní potíže a strach z porodu. Jako další důvod ženy již méně často uváděly nedobré vztahy v rodině, tento důvod uvedu v samostatné podkapitole, jelikož rovněž souvisí s výzkumnou otázkou číslo tři.

12.1.1 Zkušenosti s dětmi v okolí

Pro většinu účastnic byla nejdůležitějším, či jedním z nejdůležitějších mezníků důvodu k tomu, aby se rozhodly nemít děti, jejich zkušenost s dětmi v okolí – a to ať už s hlídáním dětí jako brigádou, s kontaktem s nějakým dítětem v okolí (např. nově narozená dcera sestry, děti na rodinných oslavách atd.). Tato zkušenost vyvolala v účastnicích výzkumu dojem, že ony takto žít nechtějí. Některé zase utvrdila v tomto rozhodnutí. Také další zkušenosti a vnímání okolí s dětmi měly významný vliv na rozhodnutí účastnic nemít děti.

Účastnice Lidka v rozhovoru několikrát popisovala, jak se od malička musela starat o všechny mladší děti z její rodiny a od té doby přišla na myšlenku, že děti pro ni nebudou ta pravá volba.

Lidka, 25: *„Já pocházím z velké rodiny, takže já jsem měla pořád kolem sebe nějaké děti a od té doby – prostě ne.“*

„O prázdninách jsem skoro žádné prázdniny neměla, protože jsem měla furt na krku děti.“

Účastnice Jitka zase jako období, kdy si poprvé uvědomila, že nechce děti, uvedla rodinné oslavy, na kterých se děti vyskytovaly.

Jitka, 30: „*Třeba jsme měli rodinné oslavy a tam třeba byly malé děti nebo tak jako. Z takové širší rodiny a tam prostě byly malé děti a já jsem věděla, že se mnou nic nedělají, že mi to nic neříká, a tak jsem si říkala, že svoje děti nechci mít.*“

Některé účastnice vnímaly kontakt s nějakým dítětem jako vygradování rozhodnutí nemít děti. Eva například to, že nechce děti, věděla i předtím, ale narozením sestřiny dcery a později syna se toto rozhodnutí upevnilo. Přestože má svou neteř velmi ráda, uvědomila si, že mateřství není role pro ni.

Eva, 27: „*Jsem nějak zjistila, že je to hrozně fajn být s nima, ale není to nic pro mne. Ale jako ta myšlenka mne napadla už dřív, ale v tom se to pro mne nějakým způsobem upevnilo.*“

„*Mne to fakt utvrdilo, jakože jsem pochopila, že jsem s něma ráda, že jakože je mám hrozně ráda, ale že pro mne ta mateřská role není, no.*“

Také Simona se při hlídání dětí sousedům jen utvrdila, že role matky ji příliš nezajímá a je velmi náročná.

Simona, 25: „*Chodím hlídat do takový rodiny tady místních [...] Tam se jenom taky utvrzuju, jak je to náročný.*“

Simona také uvádí příklad, jak jí někdy nevyhovuje interakce s dětmi, které hlídá:

„*Takový třeba, já jsem chtěla jen jako jít umejt nádobí. A jen jsem odešla, dítě začalo hysterčit. Tak jsem se musela vrátit buď, anebo ignorovat ten hroznej jekot a umejt aspoň to nádobí trochu. Tak si prostě člověk nestihle ani odpočninout.*“

Účastnice Soňa naopak s dětmi pracuje, avšak i právě proto se rozhodla žádné sama nemít, v rozhovoru zmínila, že má děti ráda, ale sama by je nechtěla.

Soňa, 27: „*Tak já to řeknu takhle. Děti mám ráda, ráda s nimi pracuji. Baví mne to, že je můžu někam směřovat, něco jim předat, ale nedokážu si představit mít děti 24/7 (dvacet čtyři hodin/sedm dní v týdnu). Takže prostě ano, kamarádce bych dítě pohlídala, myslím si, že bych to zvládla, ale prostě dočasně. Stačilo, když jsem byla se svou malou švagrovou 14 dní na dovolené, a už jsem prostě cítila, že tak bych to nechtěla.*“

Mezi tyto zkušenosti s dětmi v okolí však také patří pozorování matek (většinou kamarádky účastnic), kterým se narodily děti, a názor na život matek, kterým se narodí děti. Lidčiny kamarádky měly děti už velmi brzy, Lidka jim s dětmi pomáhala a často vypožorovala jejich životní styl. Popsala mi také, co jí na životním stylu jejich kamarádek matek odrazuje.

Lidka, 25: *„Ráno vstanout, starej se jenom o dítě. Na sebe pomalu nemají čas. Ted'ka, co si budeme povídat, ty partnerské vztahy v dnešní době moc nevydrží, takže polovina těch kamarádek, co mají děti, jsou samy. Chlap je opustil a ted'ka je veškerá starost na nich.“*

Také Simona díky zkušenostem s hlídáním dětí u sousedů poukazuje na náročnost péče o dítě a na to, že velká zodpovědnost je na matce.

Simona, 25: *„Hrozná náročnost a péče a samozřejmě je to na bedrech matky. Ta se tomu musí věnovat a oproti tomu chlapovi, který může odejít, tak musí s dítětem doma zůstat a nemá jinou možnost a je to prostě hrozně ultimátní, náročný a přerušuje ty sociální vazby.“*

V podobném smyslu se vyjadřuje i Eva, 27: *„Jakože co vidím matky ve svém okolí, tak nemůžu říct, že by to bylo něco špatného, že bych to nějak odsuzovala, ale vím prostě, že co mají ty děti, tak se to podřizuje jenom jim, že se to jako naprosto otočí.“*

Erika zase poukazuje na to, že z toho, jak pozorovala matky ve svém okolí, neviděla nic, co by ji lákalo, žádný přínos a velmi ji to upevnilo v rozhodnutí nemít děti.

Erika, 39: *„Musím říct, že když jsem viděla své první známé a viděla jsem, že to dítě jim nepřineslo nic navíc. Jasně tu emoci neprožijete s tím člověkem. Takže nebudu říkat, že tuším, jaké je mít dítě, když to netuším. A určitě je to typ nějaké obrovské lásky, kterou si ani nedovedu představit, ale z těch ostatních hledisek mi nepřišlo, že by to dítě přineslo něco, co bych nemohla mít i bez něj.“*

Do této skupiny – kontakt s péčí a hlídáním – bych také ráda zařadila zkušenost Martiny, která si nedávno pořídila psa loveckého plemene, který vyžaduje velmi náročnou péči. Může se zdát být poněkud hloupé zařadit toto téma pod Zkušenost s dětmi v okolí, mám však pocit, že náročná péče o psa v Martině vyvolala dojem, že to je maximum péče, který sama zvládne, a úzce souvisí s uvědomováním si podobností s péčí o dítě.

Martina, 28 let: „A ve chvíli, kdy jsem si pořídila psa, tak to začlo gradovat znova [...] Protože jsem zjistila, že ten pes je maximum, co jsem schopna jakoby obětovat ze svého soukromého života. Protože když si představím jako dítě, tak je to asi 30x horší, bych řekla.“

„A ten pes přece jenom není jakoby jenom sranda, tak ho můžu i okamžitě vzít během dvou týdnů třeba jako nechat na hodinu na dvě samotného, že není jakoby až tak na mne navázaný.“

12.1.2 Dítě je velký závazek

Dlouho jsem zvažovala, jak toto téma pojmenovat, některé ženy hovořily o přílišné odpovědnosti, některé zase samy sebe nazývaly sobeckými, jiné zdůrazňovaly svou lásku ke svobodě. Všechny tyto důvody se však překvapivě jeden druhému hodně podobaly. Dítě je vnímáno jako příliš velký, trvalý závazek a omezení svobody.

Nejvýstižněji toto téma asi popisuje Eva, která to považuje za svůj hlavní důvod pro rozhodnutí nemít děti.

Eva, 27: „Mám určitý styl života a chci určitý styl života, který nechci jako měnit, omezovat a do toho ty děti jako nezapadají [...]“

Téměř totožně se vyjadřuje Martina, 28, a udává tento faktor jako hlavní důvod svého rozhodnutí nemít děti: „A jak jsem začala pracovat, tak jsem začla potom i víc do zahraničí jezdit a cestovat, ale prostě člověk si zařídí jakoby nějaký svůj standard a život, takže si myslím, že tímhle je to potom způsobené, že člověk se nechce omezovat.“

Simona, 25, i když pracuje pro neziskovou organizaci a věnuje se charitě, svou volbu nazývá přímo sobectvím: „No já právě život беру tak trochu sobecky a trochu si ho užívám. A tohle je moc velká zodpovědnost a závazek pro mne.“

Podobné postřehy má Lidka. Pro ni je důležitá svoboda, a proto taky nechce mít dítě.

Lidka, 25: „Já jsem asi trošku sobec. Já jsem sobec a dítě je podle mne velká, nechci to říct škaredě, ale taková zátěž, omezování se a já si chci prostě život užívat [...] Nemuset se ptát a dovolovat se. Mocht si dělat, co chci a jet si, kam chci. Udělat si výlet tam. Koupit si, co

chci sama, a nemyslet na to, že nemám na nějaké plínky, na jídlo a na tyhle věci, to je pro mne svoboda.“

Lidka také ukazuje, jak trvale omezující mateřství z jejího pohledu může být, na příkladu své tety: *„Já to vidím u sebe, můj bratranec je nemocný, jako ještě teďka. Je mu. Taky. Bude mu 25 let, ale on má problémy se žaludkem, on má záněty žaludku, drží bezlepkovou dietu. Nemůže si najít stálou práci, protože má trávicí problémy. Takže vlastně teta ho živí ještě do teď. Ona si neužívá vlastně, neužívá si to, že jí děti odrostly a že může začít znova žít, ale furt má ty starosti vlastně furt.“*

Jana, 30, zase viděla na své matce, jak se hodně omezovala kvůli dítěti, a nechce jít podobnou cestou: *„Ona si odtrhla od pusy všechno, jenom abych já měla. Protože jsme byli poměrně chudí, nebo jsme neměli na vyskakování, takže prostě, abych měla počítač, abych měla já nevím co, tak prostě fakt šetřila. Úplně fakt jako na dřev. Možná to je i důvod, jako vidím fakt, co všechno obětovala, a do toho se mi fakt nechce.“*

Soňa, 27, i když s dětmi pracuje, se vyjadřuje právě k tématu zodpovědnosti a rozdílu v tom s dětmi pracovat a děti mít: *„Nechtěla bych mít za to dítě spíš zodpovědnost. Tu zodpovědnost v té výchově. Něco jiného je to dítě někam směřovat nebo snažit se s ním bavit, mít k němu rovný přístup, a něco jiného je být rodič, který něco zakazuje, přikazuje.“*

12.1.3 Volba jiného životního stylu

V počátečních fázích výzkumu jsem toto téma měla spojeno s tématem svobody a odpovědnosti, později jsem se však rozhodla toto téma osamostatnit. I takto je poměrně široké. Zobrazila jsem v něm volbu jiného životního stylu, který často není v souladu s dítětem. Toto téma se okrajově objevilo skoro ve všech rozhovorech, rozhodla jsem se však tady vyzvednout témata, kde se objevuje skutečně volba nějakého nekonvenčního životního stylu.

Např. Simona nechce po studiích pracovat na plný úvazek, když nemusí, stejně jako se nechce naplno oddat dítěti, nechce se ani naplno oddat práci.

Simona, 25: *„No tak teda budu pracovat na poloviční úvazek, což je právě taky důvod. Mohla bych pracovat na plnej a budu pracovat na poloviční. Pak si taky někam vyrazit, zalyžovat a tady tohle. A dělat věci, co mne zajímají. Chodit na různé kroužky.“*

Eva se vymezuje vůči tlakům společnosti na to, aby měla dítě, které s přicházejícím věkem začala brát za nesmyslné. Také nechce svatbu a tuto instituci považuje za nesmyslnou.

Eva, 27: *„Vždycky jsem si myslela, že si děti pořídím, protože si je všichni pořizují. Že je to třeba jako takovej model, standardní, tradiční, kterej je třeba následovat. A pak jsem jako zjistila, jak jsem dospívala a stárla, že to tak není, že si to člověk může přizpůsobit, jak chce.“*

Eva o svatbě: *„Mne to nepřipadá, jako že je to nutné. Já jsem asi takový člověk moc racionální a já si myslím, že když jsou lidi spolu šťastní a řeknou si, že spolu chtějí být i do budoucna, tak k tomu snad nepotřebujou nějaký papír a široké příbuzenstvo, a když to vezmu asi tak nějak hnusně, tak společná hypotéka je daleko větší závazek než nějaký pár papíru z úřadu.“*

K nesmyslným a konvenčním tlakům okolí se vyjadřuje i Erika, 39: *„Protože je mi podsouváno, jak se mám cítit. Ne, co mám dělat, to vám musí i rodič podsunout, co máte dělat, i na škole se vám má podsunout, co máte dělat, ale jak se mám cítit, že prostě čekáte a řeknete si, jo prostě jsem ve vážném vztahu, je mi 27, takže se mám cítit a, b, c. A když to a, b, c necítíte, tak jste divná nebo vyčleněná, nebo hrozná [...] Dlouho mi trvalo, než jsem pochopila, že to, že něco cítíte jinak, neznamená, že jste špatná.“*

Ilona, se podobně jako Eva také nikdy nechtěla vdávat a za jeden z důvodů, proč nechce mít děti, označuje celkovou filozofii sebe a svého přítele. Když jsem se jí zeptala, aby mi přiblížila tuto filozofii, popsala ji následovně:

Ilona, 33: *„Nesouhlasíme s tím, jak funguje tahle společnost, nejenom jakoby naše republika, ale vůbec celá společnost, jak je postavená, nastavená a nechceme přivést děti do tohoto světa, ve kterém, se kterým nesouhlasíme sami.“*

12.1.4 Necítí potřebu mít děti

Ve výzkumu jsem často narážela na prosté tvrzení žen, že jim děti nic neříkají. Že necítí potřebu být matkou. Důvod pro rozhodnutí nemít dítě je to celkem jasný a není ho asi třeba dopodrobna komentovat.

Martina, 28: „*Já jsem nikdy jako až tak neměla k malým dětem nějaký extra vztah, takže nevím jako, jak bych to popsala [...]*“

Ilona, 33: „*Děti se mnou nikdy nic nedělaly, spíše naopak [...] Slintají a tak, a mě to prostě nikdy, nikdy mě to netáhlo, nebere mne to, spíš mi prostě jakože ty děti vadí.*“

Jana tvrzení, že jí děti nic neříkají, uvedla jako hlavní důvod, proč je mít nechce.

Jana, 30: „*Děti moc nemám ráda a nikdy jsem neměla ráda. Pořád jen křičí a dožadují se péče, těch chviliek, co je klid, je opravdu málo.*“

Eva, 27, se vyjadřuje podobně, ve smyslu, že necítí touhu mít děti: „*Tam jako v popředí není ta fyzická touha mít děti, já ji prostě nepociťuju, jo. Ani jako si nepamatuju, že by přímo někde byla.*“

O neexistenci touhy biologicky vlastnit dítě hovoří i Erika, 39: „*Nemám potřebu to dítě biologicky vlastnit, nemám pocit, že strádám, a nemám pocit, že mé druhé manželství, když to dítě nemá, tak že je něčím ochuzeno [...] Učila jsem děti a myslím, že jsme k sobě měli docela fajn vztah, i když spíš jako parťáci, než jako nějaké malé bytůstky. Ale nemám potřebu mít nějakým způsobem své vlastní.*“

Erika a Lidka poznamenávají, že ani v dětství nebyly nadšené z řekněme holčičkovské role malé maminky s panenkami.

Erika, 39: „*Od malička to bylo tak postaveno, že mi malé děti nikdy nic neříkaly, ani panenky, ani miminka.*“

Lidka, 25: „*Já jsem si nikdy nehrála s panenkami, jakože maminky, miminka, toto.*“

12.1.5 Zdravotní potíže, strach z porodu

Důvod zdraví a strachu z porodu nebyl tak častý jako výše jmenované důvody žen pro rozhodnutí nemít dítě a především nikdy nezazněl jako hlavní důvod pro rozhodnutí nemít děti. Přesto ho tři účastnice výzkumu uvedly. K tomuto důvodu jsem také přidala důvod, který s obavami o zdraví podle mého názoru úzce souvisí a uvedly ho dvě ženy, a to strach ze samotného porodu.

Jako druhý nejvýznamnější důvod, proč nechce mít děti, uvedla Jitka, 30, své vrozené zdravotní problémy s kyčlemi: *„Třeba mám něco s kyčlema, a tak jsem si říkala, hm, jako jak bych ještě byla těhotná, jak by mne unesly, to taky hrálo roli.“*

Soňa, 27, nedonošené dítě, kardiačka, se obává, aby dítě nezdědilo nějakou z těchto dispozic: *„Abych nějak neventilovala na něj něco z nějakých svých nedostatků.“*

Okrajově toto téma zmínila Lidka, 25: *„V naší rodině je hodně nemocí a ještě představa, že by to dítě bylo nemocné nějak, já bych to asi nesnesla jako.“*

Soňa a Simona se rovněž obávají, jaký by byl asi porod a zda by něco nehrozilo jim či dítěti.

Soňa, 27: *„Se bojím porodu a nechci zažít porod [...] Bojím se bolesti a třeba vím, že mám snížený práh citlivosti, a třeba mám vrozenou srdeční vadu, takže fakticky se bojím, i jestli by to to tělo zvládlo. Dalším důvodem je i to, že sama jsem nedonošené dítě. A nějak tak cítím třeba, nebo se i obávám toho, jestli bych byla schopna donosit vlastní dítě.“*

Simona, 25: *„Celkově mne to třeba děsí. Jako děsí mne porod a celý těhotenství.“*

12.2 Proces rozhodování

Pomocí otázek souvisejících s mou druhou výzkumnou otázkou jsem se snažila zmapovat, jak probíhal proces rozhodování u participantek. Většina participantek uvedla ve faktorech rozhodování podobné názory, jako uváděly v otázkách zaměřených na důvody, proč nechtějí děti. Nebudu je zde proto znovu uvádět. Na otázku, kdy je poprvé napadla tato myšlenka, většina participantek odpovídala, že v pubertě. Při otázce zaměřené přímo na proces rozhodování některé ženy zmínily přímo bod, kdy se v rozhodnutí utvrdily – opět související s důvody, proč nechtějí mít děti. Některé zmínily zásadní okamžiky, které je v tomto rozhodnutí utvrdily.

Jitka, 30: *„To bylo nárazově, jsem si řekla, nene, že třeba ty děti mít nebudu a vlastně třeba postupně, jak jsem nacházela nějaké partnery, nebo i nepartnery, tak jsem si jako i radši vybírala, jako i starší, co už měli děti, a postupně jsem se utvrzovala v tom, že třeba jako*

ted' i sestra má partnera s malým dítětem a zase, že mne to nebaví si hrát, jako tak si říkám, že budu radši hodná teta možná.“

Eva, 27: „Jak to probíhalo? Tak já jsem se určitě nějakým způsobem konfrontovala s okolím, že jsem viděla, jak lidi mají jako děti. A hlavně jako moje sestra má děti, že to jsou prostě nějak, hm, vidím to tak jako nejbliž tu výchovu, jsem s něma nejvíc, vidím je, jak rostou, a v podstatě jsem zjistila, že je to nějak hrozně fajn být s nima, ale není to jako nic pro mne. Ale ta myšlenka mne už napadla jako dřív, ale v tom se to nějakým způsobem upevnilo.“

Za důležitou otázku související s procesem rozhodování považuji otázku týkající se pochybností žen ohledně tohoto rozhodnutí, některé ženy (čtyři z devíti) uvedly, že žádné pochybnosti ohledně tohoto rozhodnutí nikdy neměly. Další ženy ovšem uváděly jisté pochybnosti, ať už zapříčiněné vlivem okolí, partnerem, který chce dítě, či například přemýšlení o tom, zda žena není těhotná.

Jana, 30: „Jako uvažuji o tom často. Nebo jako přemejšlím, jestli toho jako nebudu jednou litovat, že mne jako ve stáří sežere ta kočka. Ale pořád tam je jako, že to fakt jako nechci. Tam jsou spíš pochybnosti jako, že vás ta společnost jako do toho tlačí, nebo je tak jako obvyklý ty děti mít. Tak to člověk si zpochybňuje sám v sobě, jestli opravdu jako jde proti tomu proudu, anebo ne. Takže jakoby pochybnosti tohodle typu. Jestli je to správně, nebo je to. Když člověk pak nenajde v sobě ani špetku toho, že by to chtěl, tak je to. Tak mi nezbejvá než konstatovat, že je to to správný.“

Erika, 39: „Ano, když jsem v tom předchozím manželství si uvědomila, že se patrně budu muset rozhodnout nějakým směrem. A ten směr by byl buďto prostě jít proti svému přesvědčení a to dítě mít, nebo prostě přijít o ten vztah, o který jsem stála. Tak jsem se rozhodovala, co je pro mne jako pro osobu lepší ve vztahu [...] Vyhrál respekt vůči sama sobě. Váš partner může být někdo, koho si vážíte, ale více si máte vážit sama sebe.“

Jitka, 30: „Dobře, možná jsem pochybovala někdy. Že třeba jsem měla pochybnosti, že třeba náhodou jsem těhotná. Tak jsem si říkala, že možná jako dobře, že možná bych to dítě zvládla, ale to bylo jenom jednou.“

12.3 Nedobré rodinné podmínky

Toto téma většina žen nezmínila jako důvod, proč by nechtěly děti. Když jsem se ptala na otázky související s výzkumnou otázkou číslo tři, tedy jaké byly zkušenosti z dětství dobrovolně bezdětných žen, většina žen hodnotí své dětství jako krásné. Některé méně krásné, ale nedávají ho do souvislosti se svým rozhodnutím zůstat bezdětné. Avšak jedna žena uvedla tento důvod na prvním místě a další dvě jako jeden z dalších důležitých důvodů, proto tady chci zmínit i tuto zkušenost. Zkušenosti jsou to různé, od chladného vztahu s matkou, rozvodu rodičů, nedobrych vztahů v rodině či úmrtí v rodině.

Toto téma bylo klíčové pro Soňu, 27: *„Ten hlavní důvod asi je, že bych nechtěla, aby moje dítě dopadlo jako já, když jsem byla dítě [...] Fakticky bych nechtěla mít dítě jako smysl života. Aby to byla moje jediná náplň života a abych na něj přenášela nějaké svoje nesmyslné přání a touhy [...] Dá se říct, že jsem fakticky pořád měla pocit, že jsem zodpovědná za jejich život [...] Možná to bylo ještě před tím, než se naši rozvedli, že jsem nějak tušila, že to dítě nechci, že nějak nevěřím v něco jako spokojenou rodinu.“*

Také Eva, 27, vidí ve svém problematickém vztahu k matce jednu z příčin, proč nechce děti: *„Tak možný faktor je, že mám se svojí mámou prostě jako takový chladnější vztah, a já jsem vždycky říkala, že bych nechtěla být taková studená matka jako ona a že se bojím, že by to tak jako dopadlo, kdybych si pořídila dítě z tlaků okolí, že by to dítě nějakým způsobem strádalo.“*

Ilona, 33, uvedla tragickou událost v rodině jako jeden z možných důvodů pro rozhodnutí nemít děti: *„A taky jedna tragická událost v rodině [...] Vlastně teta, když mamka byla se mnou těhotná, tak ji zabili, opilec prostě zabil sestru, a to rodinu ovlivní, celou rodinu to ovlivní, že jo? Takže už i mne to ovlivnilo.“*

12.4 Výběr partnerů a vyjednávání o rozhodnutí nemít děti

Ve svém výzkumu jsem se taky zajímala o zkušenosti žen s partnerskými vztahy (otázky související s výzkumnou otázkou číslo čtyři – VO4), o jejich spokojenosti v nich a také o to, jak na vztahy pohlíží.

Zajímavým poznatkem byl názor dvou participantek, že si asi záměrně vybírají starší muže, kteří už děti mají, aby na ně nebyl vyvíjen tlak dítě mít.

Lidka, 25: *„Nevím, čím to je, ale já si hledám starší partnery, a je to možná i tím, že ti starší partneři, třeba ten vztah rok a půl. Tak on už měl dítě. Takže. Takže. Člověk nemusí nic vysvětlovat. Proč nechce, nebo že nechce to dítě. Já si myslím, že ti starší, když už mají to dítě, tak ho nebudou od té partnerky tolik vyžadovat, je tam taková ta větší pravděpodobnost.“*

Jitka, 30: *„A vlastně třeba postupně, jak jsem nacházela nějaké partnery, nebo i nepartnerky, tak jsem si jako radši vybírala jako i starší, co už měli děti a postupně jsem se utvrzovala.“*

Martina, 28: *„Já si přeju jakože jiného partnera, než zaměřeného vyloženě na ženu, na to se někde usadit, postavit si domeček a mít deset dětí.“*

Ve výzkumu mne také zajímalo, jak ženy oznamují svým partnerům, že nechtějí děti, či jak se v tomto rozhodnutí partneři navzájem ovlivňují. Mnoho žen je názoru, že svá stanoviska by si partneři měli vyjasnit už na začátku vztahu.

Eva, 27: *„Ale tak já si prostě myslím, že je to věc, která musí být vyřešena na začátku toho vztahu.“*

Ilona, 33, popisuje, že svého nastávajícího přítele o svém názoru informovala již na první schůzce: *„Vlastně na prvním rande jsme se domluvili, nebo já jsem mu spíše oznámila, že nechci mít děti a ať s tím počítá [...] Tak jsem mu říkala, že nemám jakoby zájem, že prostě se nemám v úmyslu se vdávat, nemám v úmyslu mít děti, a on mi vlastně říkal, že je to super, protože on taky ne.“*

Ideální partnerské nastavení v rozhodnutí nemít děti popisuje ze své zkušenosti Soňa, 27, a způsob shody se svým budoucím manželem: *„To bylo v době, kdy já jsem to už měla jasné, ale nikomu jsem to neříkala [...] Můj manžel je starší než já, takže třeba fakticky ten tlak na něho byl i dřív. My jsme si to vyjasnili fakticky na začátku, když jsme spolu začali, tak jsme se bavili o tom, co chceme, případně i nechceme děti a vyšlo z toho, že oba nechceme děti.“*

Trochu komplikovanější postup manželského vyjednávání uvádí Simona, 25: *„Manžel vždycky říká, že rozhodnutí nechá na mně, že on by se tomu zase tak jako nebránil, že si myslí, že bysme to zvládli, že by to bylo dobrý, protože je tak zaneprázdněný, že ví, že by to bylo na mně [...] Protože, a už vlastně tím, že on mi řekl, že to stejně hlavně bude můj úděl. Mi dává najevo, že to stejně bude hlavně můj úděl.“*

Přímo k rozhodnutí buď manžel, a tedy i dítě, nebo rozchod se musela postavit Erika, 39: *„Když bývalý manžel o to hodně stál a já jsem si uvědomila, že jsem ochotná obětovat i ten vztah. Přišlo mi, že ustoupit v něčem takovém by bylo mnohem méně zodpovědné vůči sobě i vůči tomu dítěti, než ustoupit z toho vztahu.“*

12.5 Spokojenost s rolí dobrovolně bezdětné ženy a reakce okolí

V souvislosti s pátou výzkumnou otázkou (VO5) jsem kladla dotazy soustředující se na spokojenost dobrovolně bezdětných žen s touto rolí, na jejich životní spokojenost a také na reakce okolí v souvislosti s tímto rozhodnutím. Všechny ženy vesměs uvedly, že jsou s rolí dobrovolně bezdětné ženy spokojené. Většina žen byla také obecně spokojená v životě. V čem se však názory žen značně lišily, byl popis reakce okolí. Některé ženy uváděly, že okolí s jejich rozhodnutím nemá problém, jiné, především mladší účastnice, popisovaly, že jim zatím okolí příliš nevěří, a jiné zase popisovaly velmi dramatické negativní reakce z okolí.

Některé ženy nejvíce upozorňovaly na negativní reakce mužů, Eva, 27: *„Já jsem měla spíš negativní reakce, co si myslím jako od chlapů, což jako úplně nechápu, proč to tak bylo. Mi přijde, že ti chlapi to tak berou jako samozřejmost, že žena musí chtít dítě. Že jako když jsou dva spolu ve vážném vztahu, tak to vyústění je dítě. Dívaly se na mne jako na nějakou šílenou intelektuálku, ale jako co se týče ženských, tak ty to jako nijak negativně nehodnotily, přímo negativně [...] No, ano byl to chlap, se kterým jsem randila, a řekl, jako že jsem strašně mladá, že si to ještě rozmyslím, že nevím, o čem mluvím, že nemám tu zkušenost a že to bude určitě jinak. A k tomu mi jeden kamarád řekl, že to musí být nějaký hrozně negativní vztah s matkou nebo něco takovýho, že nechci dítě, že je to strašně určitě něco patologického nebo tak, že bych to měla začít řešit.“*

Některé zase považovaly za osnovenky negativních reakcí ženy, Erika, 39: *„Ne, ne, víte, ono to Česko mi přijde, a víte, ženský svět mi v tomhle v Česku přijde krutý [...] Ano, muži,*

když narovinu řeknete, že nechci dítě. Ano může být naštvaný, protože tam neslyší nechci dítě, ale nechci dítě s tebou? Protože když mu to dovysvětlíte a řeknete mu, že je to naprosto irelevantní. A ještě k tomu pošimráte ego a řeknete: no ty by jsi byl skvělý táta, jinak a já to myslím vážně, tak prostě vás nechá žít. Zato co jsem si musela vyslechnout od žen, jo, třeba i od té rádoby kamarádky, které jsem pomohla u porodu, když se na ni vykašlala vlastní máma se ségrou [...] Tak to byly věčně poznámky jak na mne, tak na manželství. Že my je nemůžeme pochopit. My ty děti nemáme. My si můžeme dělat, co chceme, protože jsme vlastně pořád nezodpovědní a nevíme, co obnáší život. Upřímně, já jsem dneska, já jsem nezařazovala do kategorií ženy a už jsem byla dotlačena k tomu, že si je zařazuji, a pro mne žena, která se nechová při mateřství jako slepice, je výjimka.“

Některé zase vyslovily názor, že jiné ženy – matky – je chápou, Lidka, 25: „A holky. Tak většinou ty, co mají děti, tak mne chápou. Jako že dělám dobře. Že jeden den radost a dalších pět dní starost. Že dělám dobře. Né, já myslím, že ony mají svoje děti rády, ale myslím, že nějaké mi závidí i tu moji svobodu. Že já jsem se nerozhodla pro dítě a nebo, že ony některé opravdu udělaly chybu, protože to dítě opravdu měly brzo.“

Mladší účastnice zaznamenaly také poznámky, jako že si to ještě rozmyslí. Že jsou ještě příliš mladé. Některé to berou s humorem, Martina, 28: „Já nevím, tak zatím jakoby co se týká jakoby společnosti nebo takhle, tak oni všichni jako hahaha a ty si to rozmyslíš, takže na mě nějaký jakoby nátlak vyvíjen není nebo takhle jako jo [...] No tak rodiče si dělají teďka srandu, jako že jim říkám babička a dědeček, jakože dávám na hlídání psa.“

Jiné to uráží, Soňa, 27: „A taky mne různě vztekalo a rozčilovalo, věty typu, že až mi bude třicet, tak prostě budu úplně zblblá hormonama přece. Myslím si, že člověk, který [...] Myslím si, že jsem schopna být zodpovědná za to rozhodnutí, že dítě nechci, a přesto že můžu mít období pod vlivem hormonů, tak si nemyslím, že by to bylo období temna, abych se nemohla rozhodnout, že prostě ne [...] Že mi podsouvá něco, čemu já nevěřím. Emoce jsou vztek, emoce jsou odpor. Pak mi přijde, že jsem jim vlastně lhostejná, když mi podsouvají něco. Mám pocit, že už to nemůžu zakřičet hlasitěji, že já to mám takhle. Mám pocit, že to nerespektují.“

Co se týká rozhovorů v rodině, některé rodič spíše podpořil či nechal rozhodnutí výhradně na nich.

Jana, 30: „Okolí na mne jako naštěstí nějak výrazně jako netlačí, že bych se jako cítila špatně, že jako nepovinu to vnouče, maminka jako moc taky k těm dětem vztah nemá, takže ta je spíš jako šťastná. Takže nemusím vysvětlovat.“

Erika, 39: „A já si myslím, že maminka s tím počítala, protože jak říkám, od dětství jsem netíhla k těm typicky holčičím panenkovským záležitostem, ale myslím, že předpokládala, že mne to přejde. Ale ono mne to nepřešlo. Jak jsem jí to řekla, tak mi řekla, že je jí to líto, ale že komentovat to nebude. Tu svou babičkovskou potřebu si uspokojila u bratra. Takže z té strany tam to je a od té doby, co jsme si to vyjasnily, což je už takových deset let, tak to nechává.“

U jiných se zase s tímto rozhodnutím rodiče nemohou smířit.

Lidka, 25: „Tatka jenom mává rukou, že jenom kecám, ale mamka jako to je. Když to vezmu na ty měsíce, co tam jedu. Tak tam třeba jednou týdně chodím na návštěvu, nebo mamka zajde za mnou. A ona to na mne tak dvakrát do měsíce vytáhne [...] No ona třeba, tak a co chlapi. A to mi nemůžeš udělat, budu bez vnoučat. A to samé je i s babičkou a s dědou z (jmenuje město). Jako její rodiče. Ted'ka o svátcích u mě byli a už hele tady by se ti vlezla postýlka a už opravdu nemám sílu jim to vysvětlovat v klidu, já se opravdu vzteknu, řeknu jim, tohle je můj život, nechte mě na pokoji.“

Soňa, 27: „Vadilo mi, že mi někdo řekl, že jsem sobec, nebo zlý člověk, protože nechci děti. V: Kdo ti to vlastně řekl? S: Matka. Ale myslím, že ji k tomu vedlo to, že by chtěla vnouče a já jí ho vlastně nedám a nemám sourozence, který by jí tohle vlastně mohl místo mne dát.“

Simona, 25: „Nebo obzvlášť moje rodina, která je hodně staromódní, mají pocit, že pak v podstatě nemá můj život smysl a že ještě mámě upřu vnoučata, ještě naštěstí, že mám ségru, takže má ještě šanci. Takže prostě nechápou celkově. Oni ještě ani nechápou, že budu pracovat na poloviční úvazek, když nemusím. A já se jim snažím vysvětlit, proč pracovat x hodin denně, pět dní v týdnu. Když nemusím, peněz máme dost, baví mne i jiný věci a ještě se můžu postarat i trochu o tu domácnost. To je pro ně. Moje rodina po mne vyžaduje, abych ten život zasvětila buď té kariéře, nebo tomu dítěti.“

12.6 Další poznatky z výzkumu

Zde bych ráda uvedla nějaké další, spíše stručné poznámky a dojmy z výzkumu, které by možná byly spíše zajímavé pro kvantitativní šetření, ale vzhledem k mému malému souboru z nich nemohu vyvozovat žádná tvrzení, přesto považuji za zajímavé je zde zmínit.

Jedna z otázek se týkala toho (souvisí s VO4), zda by se žena, pokud by žila s ideálním partnerem v idylickém vztahu, hypoteticky dala přesvědčit k tomu mít dítě. Všechny ženy buď odpověděly negativně – tedy, že by se nedaly přesvědčit, a dvě neutrálně, nedaly by se přesvědčit, ale partnerovi by to pověděly velmi diplomaticky. Zajímavé bylo, že i dvě ženy, které jako jeden z možných důvodů toho, že nechtějí děti, uvedly nepřítomnost vhodného partnera, odpověděly negativně na otázku, zda by se nechaly od ideálního partnera přesvědčit, že budou mít děti.

Další velmi zajímavý poznatek byl, že i když bývá nárůst bezdětnosti často spojován s kariérními možnostmi žen (viz teoretická část mé práce), žádná z žen neuvedla kariéru jako hlavní důvod svého rozhodnutí nemít děti a pouze dvě tento důvod zmínily okrajově. Avšak na obecnou otázku: *Jaké si myslíte, že jsou obecně nejčastější důvody dobrovolně bezdětných k tomuto rozhodnutí?* všechny ženy, krom jedné, uvedly, většinou na prvním místě, že důvod bezdětnosti pro jiné ženy je ten, že se chtějí věnovat kariéře.

13. Diskuse

Má práce se jako jedna z prvních v ČR věnuje psychologickým aspektům rozhodnutí stát se dobrovolně bezdětnou. Na základě teoretického podkladu jsem se rozhodla věnovat především motivaci žen k tomuto rozhodnutí. Okrajově jsem se však dotkla i témat, jako je rodina, partnerství, životní spokojenost či tomu, jak jsou dobrovolně bezdětní vnímáni okolím.

Těmto částem jsem se věnovala méně, myslím si však, že základní poznatky, které můj výzkum naznačil, mohou posloužit jako inspirace pro další psychologické a společenskovední výzkumy.

Můj výzkum jsem v podstatě věnovala základní otázce, kterou slýchávám velmi často, když zmíním téma své diplomové práce. A to: *Proč to ti lidé dělají?* Proč – zajímala mne tedy především motivace účastníků k rozhodnutí nemít děti a taky to, jak proces jejich rozhodování probíhal. Tyto motivy jsou často zpracovávány v zahraničních zdrojích (např. Scott, 2011, Walker, 2011, Rowlands & Lee, 2006). Zajímala mne i kulturní pohled, zda se české výsledky budou nějak lišit. Témata se zdají být obdobná, řekla bych však, že konkrétní výpovědi českých účastnic se liší od těch amerických. Jediného významného rozdílu v základních motivačních tématech jsem si všimla v kariérní volbě, žádná z českých účastnic ji totiž nezmínila jako hlavní faktor volby a pouze dvě ji zmínily okrajově. Troufnu si říci, že tím se liší od zahraničních, avšak nemohu na vzorku devíti žen vyvozovat žádná zobecňující tvrzení. Za příčinu tohoto rozdílu však můžeme považovat to, že v České republice se k emancipaci žen stále stavíme poněkud skeptičtěji než v USA (veřejně známý problém nižších platů u žen než u jejich mužských kolegů na stejné pozici či nízké zastoupení žen v politice).

Další zajímavou skutečností je, že ženy za nejčastější důvod, proč nechtějí mít děti, uvedly zkušenosti s dětmi v okolí. To považuji za vyzrálý důvod, ženy si roli takzvaně zkusily, zjistily, že jim z nejrůznějších důvodů nevyhovuje, a proto se rozhodly si ji nezvolit. Druhý nejčastější důvod, tedy to, že dítě je vnímáno jako velký závazek, je velmi zajímavý z psychologického hlediska, může souviset s osobnostními rysy participantů – vyhledáváním změny, otevřeností ke změně, mírou stability atd. – výzkum na podobné téma navrhuji níže.

Výzkumné zpracování (viz níže) také navrhuji k tématu dřívějších zkušeností z rodiny a jejich vlivu na rozhodnutí nemít děti, toto téma podle mého úzce souvisí s teorií tzv. attachmentu/vazby, např. Bowlby (2012), tedy může být vztah mezi nějak narušenou vazbou mezi rodičem a dítětem, která může mít vliv na pozdější rozhodnutí onoho dítěte nemít děti. Tuto skutečnost však zmínily v důvodech, proč nechtějí mít děti, jen dvě participantky, nemyslím si, že bych tedy podobnou teorii mohla vyvozovat ze své práce, nicméně to považuji za důležitý bod k zamyšlení.

Ve výzkumu jsem se věnovala jenom ženám, jelikož mi šlo o větší homogenitu práce, ráda bych však pokračovala ve výzkumu s podobnou skupinou mužů a výsledky odpovědí u žen porovnála s výsledky odpovědí u mužské skupiny, myslím, že by tento výzkum mohl přinést zajímavý genderový rozměr.

Výzkumu se zúčastnilo devět žen, jelikož mi spíše než o postihnutí nějakého obecného trendu šlo o hloubkovou analýzu motivů, které vedou ženy k tomuto rozhodnutí. A chtěla jsem se také dotknout dalších témat a nastínit tak různé další možnosti, kterými se může výzkum této problematiky ubírat.

Soubor žen je svým průměrným věkem, tedy 30 let, možná příliš mladý, ovšem získat dobrovolně bezdětné (opravdu rozhodnuté účastnice) i v mladém věku byl velmi obtížný a časově náročný úkol. Nicméně věřím, že výzkum, kde by bylo zahrnuto více účastnic nad 35 let, či účastnic nad 40 let, by mohl vnést do výsledků jiná, zajímavá témata.

Za významné omezení své teoretické práce považuji to, že většina výzkumných studií, které cituji, pochází z USA (jelikož tam je nejvíce tato problematika zkoumána), a ne z jiných částí světa. Proto si má práce neklade za cíl poznatky zobecňovat na jiné kultury.

Jsem si vědoma toho, že některé práce, které cituji, jsou spíše popularizačního charakteru (především Drutt-Davies, 2013, a Maier, 2008), používala jsem je však jen velmi okrajově a v případě Maierové (2008) především pro glosování určitých témat, než jako vážné zmínění těchto názorů vedle seriózních výzkumných dat.

Důležitá pro mne byla rovněž otázka praktického dopadu mého výzkumu, domnívám se, že můj výzkum může přispět k větší obeznámenosti s pojmem dobrovolná bezdětnost a také zmenšení předsudků okolí zaměřených na dobrovolně bezdětné.

Na základě výsledků výzkumu bych ráda navrhla několik dalších možností výzkumu.

- 1) Již zmiňovaný výzkum porovnání důvodů mužů a žen k rozhodnutí nemít děti a vůbec celé jejich zkušenosti s dobrovolnou bezdětností. Tedy srovnávací výzkum motivace mužů a žen k bezdětnosti.
- 2) Ve výsledcích své práce jsem uvedla několik případů partnerského vyjednávání o rozhodnutí nemít děti. Toto téma mne velmi zaujalo a myslím si, že hlubší výzkum negociace tohoto partnerského rozhodnutí, např. metodou focus groups, by mohl být velmi přínosný a originální.
- 3) Z mého výzkumu vyplývá, že dobrovolně bezdětné ženy jsou většinou v životě spokojené. Byl by však zajímavý výzkum životní spokojenosti u dobrovolně bezdětných mužů a žen na větším vzorku účastníků.
- 3) Několik žen zmínilo, že je v rozhodnutí nemít děti mohly ovlivnit jejich zkušenosti z dětství. Pro hlubší prozkoumání této problematiky navrhuji narativní výzkum, který by mohl odhalit určité souvislosti s životním příběhem účastnic a jejich rozhodnutím nemít děti.
- 4) Ve výzkumu jedním z hlavních společných témat byla láska ke svobodě a dojem, že dítě je příliš velká zodpovědnost. Zajímalo by mne, zda mají účastníci nějaké společné osobnostní charakteristiky. Navrhuji tedy kvantitativní výzkum na téma Osobnost dobrovolně bezdětných, specificky například zaměřit na neuroticismus u dobrovolně bezdětných či otevřenost vůči zkušenosti.
- 5) Ve výsledcích výzkumu bylo zmíněno, že ženy většinou nepochybovaly o svém rozhodnutí, bylo by však zajímavé zpracovat téma pochybnosti, popřípadě lítosti nad tímto rozhodnutím u účastnic ve vyšším, popřípadě již neplodném věku.

Závěr

Dobrovolná bezdětnost je pojem pro společnost pořád relativně nový, přesto se o tématu lidí, kteří nechtějí mít děti, stále více mluví. Ve své práci *Dobrovolná bezdětnost u žen* jsem se rozhodla věnovat tématu životních zkušeností dobrovolně bezdětných žen, a to především důvodům, proč se rozhodly nemít děti. V teoretické části bylo zjištěno, že podle nejvýznamnějších výzkumů mezi významné důvody k rozhodnutí nemít dítě patří např. volba kariéry, lepší uplatnění v práci, nedostatek pudu k mateřství/otcovství či touha po svobodě. Ve výzkumné části se jako významná společná témata dobrovolně bezdětných žen ukázala v první řadě samotná zkušenost dobrovolně bezdětných žen s dětmi v okolí, a to ať zkušenosti se samotným hlídáním dětí, ať už z příbuzenstva či z okruhu známých, nebo jejich pohled na matky v okolí a jejich roli. Dalo by se říct, že dobrovolně bezdětné ženy starost o děti a roli matky nepovažují za lákavou a naplňující činnost. Dalším významným důvodem pro rozhodnutí žen nemít děti bylo to, že dítě dobrovolně bezdětné považují za velký závazek a odpovědnost. Ženy dítě často vnímaly za příliš dlouhodobý a velkou pozornost vyžadující závazek. Raději svůj volný čas věnují seberozvoji, cestování či jiným věcem. S tímto důvodem úzce souvisí i další důvod, a to volba jiného životního stylu u dobrovolně bezdětných žen. Participantky se odmítají podřizovat klasickým konvencím společnosti, některé nesouhlasí se svatbou, některé zase se stavem dnešní společnosti. Následujícím důvodem pro rozhodnutí nemít děti je to, že ženy necítily potřebu mít děti, toto by se dalo nazvat jako jakýsi biologický důvod pro rozhodnutí nemít děti. Dále účastnice ve výzkumu spíše ojediněle zmiňovaly důvody jako špatný zdravotní stav či nedobré zážitky z dětství, které měly vliv na jejich rozhodnutí nemít děti.

Dalším bodem výzkumu bylo mapování procesu rozhodování u žen, většina žen uvedla v procesu rozhodnutí období puberty jako chvíli, kdy je tato myšlenka poprvé napadla, a faktory důležité pro toto rozhodnutí se většinou shodovaly s důvody pro rozhodnutí být bezdětná.

Ve výzkumu jsem se také zabývala otázkou partnerských vztahů účastnic a tím, jak se v partnerském vztahu rozhodují, zda mít děti, či ne. Některé zmínily, že si záměrně vybírají muže, kteří jsou starší a již mají děti, jiné účastnice zase přímo popisovaly diskusi s partnerem, u některých proběhla ve vzájemné shodě, u jiných se debata spíše postupně

odkládá a jedna účastnice dokonce popsala, že její přání nemít děti a následná reakce manžela vedla až k rozvodu.

Dobrovolně bezdětné účastnice výzkumu jsou vesměs spokojeny s rolí dobrovolně bezdětné ženy. Většina je také spokojena ve svém životě. Avšak rozporuplné reakce se objevují v souvislosti s názorem účastnic na reakci okolí na jejich rozhodnutí nemít děti. Některé necítí žádný tlak z okolí, nějaké mají pocit, že je okolí odsuzuje, mladší účastnice také vnímají, že okolí toto rozhodnutí nebere vážně, některým účastnicím to nevadí a jiné to zase uráží a vzbuzuje to v nich vztek.

Zajímavý poznatek je, že ani jedna z žen neidentifikovala jako hlavní důvod pro své rozhodnutí kariéru. A jako vedlejší důvod ji zmínily pouze dvě účastnice. Přesto na otázku zjišťující obecný názor, proč ženy nechtějí mít děti, všechny ženy, krom jedné, uvedly jako významný důvod kariéru.

Souhrn

Práce je rozdělena do dvou částí, na první, teoretickou, která je pojata především jako přehledová studie a slouží jako teoretický podklad pro další výzkum. Cílem mé teoretické části práce bylo definovat pojem dobrovolná bezdětnost, dát ho do souvislosti s pojmem gender, mateřství a ženství. A podat přehled nejruznějších výzkumů týkajících se dobrovolné bezdětnosti, a to především v kontextu motivace pro toto rozhodnutí. Také jsem se věnovala popsání nejruznějších společenství dobrovolně bezdětných a terapeutických a poradenských zkušeností s bezdětnými, abych práci dodala více psychologický rámec.

Bezdětnost můžeme chápat jako absenci rodičovství. Pro mou práci bylo důležité vymezit důvody pro bezdětnost – zda jde o bezdětnost dobrovolnou, či nedobrovolnou. Nedobrovolná bezdětnost bývá pocíťována jako problém, zatímco dobrovolná bezdětnost je často pocíťována jako volba.

Společnost vnímá a hodnotí bezdětné méně pozitivně než rodiče či nedobrovolně bezdětné. Často jsou dobrovolně bezdětným přisuzovány negativní charakteristiky jako sobectví a přehnaný individualismus. Výzkumy z nedávné doby však poukazují na to, že tento stav se postupně zlepšuje.

Dobrovolně bezdětní se často sdružují v různá společenství. U nás v ČR je to především organizace No Kidding. Kidding Aside je první organizací pro dobrovolně bezdětné. V USA mají dokonce národní organizaci věnující se problematice dobrovolné bezdětnosti s názvem Childless by Choice.

Dobrovolně bezdětní by od psychologa či poradce nejvíce potřebovali pochopení a toleranci pro jejich rozhodnutí, a možnost diskutovat o různých možnostech životního stylu.

V druhé části své práce – ve výzkumné části – jsem se věnovala analýze semistrukturovaných rozhovorů s devíti dobrovolně bezdětnými ženami ve věku 2x25, 2x27, 1x28, 2x30, 1x33 a 1x39 let.

Rozhovory jsem nahrála na diktafon, poté přepsala a ještě dvakrát poslouchala, pak provedla následnou analýzu. Z analýzy vyšlo, že jedním z nejdůležitějších společných důvodů pro rozhodnutí nemít děti je:

Zkušenost s dětmi v okolí – kdy ženy pozorování dětí v okolí, hlídání dětí či kontakt s matkami a jejich dětmi přivedlo na myšlenku, že je tato role neláká.

Dítě je velký závazek – ženy považují dítě za příliš velký a dlouhodobý závazek, který by mohl omezovat jejich svobodu.

Volba jiného životního stylu – některé účastnice uvedly jistý nesouhlas s konvenčním pohledem na společnost a její zvyky. A touhu zvolit si styl života nezávisle na nich. Jedním z příkladů může být nesouhlas se svatbou jako s přežitkem doby.

Necítí mít potřebu mít děti – ženy zde popisují, že nepocítí touhu vlastnit dítě, že děti jim nikdy moc neříkaly, některé zmiňují, že si ani nikdy nehrály s panenkami jako jejich kamarádky.

Zdravotní potíže, strach z porodu – toto téma se u žen neobjevuje tak často, jako předešlá, přesto nějaké ženy zmiňují, že mají strach z porodu, a nějaké uvádějí, že mají jisté zdravotní problémy, které by mohly být pro těhotenství rizikové.

Nedobré rodinné podmínky – některé ženy uvedly jako možný důvod pro své rozhodnutí zůstat bezdětné špatné zážitky z dětství. Ať už se jedná například o rozvod rodičů či dlouhodobě chladný vztah s matkou.

Ve výzkumu jsem se také věnovala otázce partnerských vztahů dobrovolně bezdětných žen a formách rozhodnutí pro bezdětnost v páru. Některé ženy si vybírají záměrně starší muže, kteří již mají děti, aby se vyhnuly partnerské diskusi na toto téma. Většina žen se shoduje v názoru, že toto téma by se ve vztahu mělo probrat co nejdříve. Jedna z účastnic se dokonce převážně kvůli neshodám ohledně rozhodnutí mít, či nemít dítě rozvedla.

V procesu rozhodování hrály významnou roli již dříve zmiňované důvody pro toto rozhodnutí, čtyři účastnice o tomto rozhodování nikdy nepochybovaly, zbylé se vyjádřily o pochybnostech souvisejících s partnerským vztahem, reakcemi okolí atd.

Účastnice jsou spokojeny s rolí dobrovolně bezdětné ženy, některé však vnímají negativní reakce okolí ať již od mužů, žen – kamarádek, tak tlaky rodiny na to, aby rozhodnutí změnilo. Názor mladších účastnic není často brán okolím vážně. Některé to berou s nadhledem, v jiných to budí dojem znevažování a vzbuzuje vztek.

Literatura

Agrillo, Ch. & Nelini, CH. (2008). Childfree by choice: a review. *Journal of cultural geography*, 25, 347–363.

Alan, J. (1989). *Etapy života očima sociologie*. Praha: Pyramida.

Allport, G. W. (2004). *O povaze předsudků*. Prostor: Praha.

Bandura, A. (1977). Self-efficacy Theory and Unifying theory of Behavioral Change. *Psychological Review*, [online], 84, 191–215. [cit. 2011-30-3]. Dostupný z WWW: <<http://www.des.emory.edu/mfp/Bandura1977PR.pdf>>.

Belsky, J. & Rovine, M. (1990). Nonmaternal care in the first year of life and the security of infant parent attachment. *Child development*, 59, 157–186.

Berger, P. L. & Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality*. Brno: CDK.

Bowlby, J. (2010). *Vazba*. Praha: Portál

Brotherson, S. (2004). *The transition from partners to parents*. [online]. [cit. 2008-09-15]. Dostupné z WWW: <www.ag.ndsu.edu/pubs/yf/famsci/fs604w.htm>.

Cain, M. (2002). *The Childless revolution. What it means to be childless today*. New York: Perseus Publishing. [cit. 2008-09-15]. Dostupná též z WWW: <http://books.google.com/books?id=1ELbh18SIGsC&pg=PA15&dq=childfree&hl=cs&ei=I8KVTYbKC4XB8QOWztkX&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=6&ved=0CEEQ6AEwBQ#v=onepage&q=childfree&f=false>.

Callan, V. J. (1986). Single Woman, Voluntary Childlessness and Perceptions about Life and and Marriage. *Journal of Biosocial Science*, 18, 479–487. [Dostupné též z databáze EBSCO, cit 2011-3-4].

Callan, V. J. (1987). The Personal and Marital Adjustment of Mothers and of Voluntarily and Involuntarily Childless Wives. *Journal of Marriage and Family*, 49, 847–856. [Dostupné též z databáze EBSCO, cit 2011-3-4].

Calhoun, L. G. & Selby W. J. (1980). Family relations. 29, NO 2, 181–183. [Dostupné též na: <www.jstor.org/pss/584069>, cit. 2011-03-27].

Campbell, A. (1999). *Childfree and sterilized*. London: Cassel 1999. [Dostupné též na: <http://books.google.com/booksid=zpXtwUYQYfcC&printsec=frontcover&dq=childfree&hl=cs&ei=AsWTYCEEYK4ga0uMiTBA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCkQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false>].

Connell, R. V. (1995). *Masculinities*. University of California Press: Berkley.

Coontz, S. (2005). *Marriage, a history: From obedience to intimacy or how love conquered marriage*. New York: Viking.

Daniluk, J. C. (1983). Children: Yes or No: A Decision-Making Program for Women. *Personnel and Guidance Journal*, 62, 240–43. [Dostupné též z databáze EBSCO, cit. 2011-03-23].

DeLyser, G. (2011). At Midlife, Intentionally Childfree Women and Their Experiences of Regret. *Clin Soc Work*, 40, 66–74.

Dowrick, S. & Grundberg, S. (1980). *Why children?* Chicago: Houghton Mifflin Harcourt.

Drinocká, H. (2006). *Partnerské a rodinné poradenství*. Praha: Grada.

Drut-Davis, M. (2013). *Confessions of a childfree woman*. Portland: San Bernardino.

Emmons, R. A. (1999). Religion in the psychology of personality: An introduction. *Journal of Personality*, 67, 874–888.

Erikson, E. H. (2002). *Dětství a společnost*. Praha: Argo.

Estés, C. P. (1999). *Ženy, které běhaly s vlky. Mýty a archetypy divokých žen*. Praha: Pragma.

Farková, M. (2009). *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada.

Feldman, H. (1981). A comparison of intentional parents and intentionally voluntarily childless couples. *Journal of Marriage and the Family*, 43, 593–600.

Foster, K. (2013). *No way baby. Exploring, Understanding and Defending the Decision not to have children*. Portland: San Bernardino.

- Freud, S. (1925). Some psychological Consequences of the anatomical Distinction Between sexes. *Collected papers*. London: Hogarth Press. [Dostupné též z databáze EBSCO, cit. 2011-04-03].
- Freud, S. (1991). *Vybrané spisy 2. Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy*. Praha: Avicenum.
- Fromm, E. (1993). *Strach ze svobody*. Praha: Naše vojsko.
- Gilligani, C. (2001). *Jiným hlasem. O rozdílné psychologii mužů a žen*. Praha: Portál.
- Gjuričová, Š. & Kubička, J. (2009). *Rodinná terapie*. Praha: Grada.
- Gjuričová, Š. (1999). *Konstrukce gender: maskulinity a femininity z odlišných perspektiv*. Praha: Open Society Fund.
- Gonzáles, M. J. & Jurado-Guerrero, T. (2006). Remaining childless in affluent economies: A comparison of France, West Germany, Italy and Spain, 1994–2001, *European Journal of Population* 22, 317–352.
- Gormly, A. V. et al. (1987). Motivations for parenthood among young adult college students. *Sex roles*, 16, 31–39.
- Greenhaus, J. H. & Beutell, N. J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. *Academy of Management Review*, 10, 76–88.
- Gutmanová, L. (2013). *Mateřství. Setkání se s vlastním stínem*. Praha: Maitreia.
- Hartl, P. & Hartlová, H. (2009). *Psychologický slovník*. Praha: Portál
- Hales, D. (2007). *An invitation to Health*. Belmont: Thomson Wadsworth. [Dostupné též na: <http://books.google.com/booksid=96KIuqzeJ3oC&pg=PA286&dq=childfree&hl=cs&ei=oBaY TZ_EIc288gPyqkX&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=10&ved=0CFMQ6AEwCQ#v=onepage&q=childfree&f=false>, cit.2011-04-04].
- Hašková, H. (2009). *Fenomen bezdětnosti*. Brno: Slon.
- Hendl, J. (2012). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.

- Hlubinková, Z. et al. (2008). *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. Praha: Grada.
- Hoffman, S. R. & Levant, R. F. A. (1985). Comparison of Childfree and Child-Anticipated Married Couples. *Family Relations*, 34, 197–203. [Dostupné též v databázi EBSCO, cit. 30-3-2011].
- Housknecht, S. K. Voluntary childlessness: a social psychological model, 3, 397-402. [Dostupné též v databázi EBSCO, cit. 30-3-2011].
- Housknecht, S. K. (1987). Voluntary Childlessness. In: Sussman, M. B. & Steinmetz, S. K. (Eds.). *Handbook of Marriage and the family* (369–395). New York: Plenum Press.
- Janošová, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita*. Praha: Grada Publishing.
- Jenner, L. (1994). Issues and Options for Childless employees. *Work and Family Solutions*. [Dostupné též v databázi EBSCO, cit. 2011-3-23].
- Jung, C. G. (1999). *Výbor z díla II.: Archetypy a nevědomí*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka.
- Jureček, Z. *Bezdětná manželství*. Demografie 1. Keller, J. (2010). Dva druhy pravicových voličů. [online] [cit. 28-3-2011]. [Dostupné z: <http://www.svornost.com/2010/03/prof-phdr-jan-keller-csc-dva-druhy-pravicovych-volicu/>].
- Kenkel, W. F. (1985). The desire for voluntary childness among low income youth. *Journal of Marriage and Family*. 47, 509–512. [Dostupné též z databáze EBSCO, cit. 2011-03-23].
- Knotková-Čapková, B. (2010) *Tváří v tvář : Gender jako metodologická kategorie literárních analýz*. Praha: Gender studies.
- Konečná, H. & Bubleová, V. & Janků, V. (2009). *Reprodukční zdraví*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta JU České Budějovice.
- Křivohlavý, J. (2006). *Psychologie smysluplnosti existence: Otázky na vrcholu života*. Praha: Grada.

Kuchařová, V. (2003). Některé obsahové změny postojů k manželství a rodičovství. In: Mareš, P., Potočný, T. (Eds.). *Modernizace a česká rodina (189–203)*. Brno: Barrister & Principal.

Lafayette, L. (1995). *Why you don't have kids? Living full without parenthood*. New York: Kensington Books.

Lappégard, T. (2002). *Education attainment and fertility pattern*. Oslo: Documents

Leatherby, G. (2002). Childless and Bereft. Stereotypes and realities in relation to voluntary and involuntary childlessness and womanhood. *Sociological inquiry*, 72, 7–20.

Lewis, M. & Weinraub, M. (1979). Origins of early sex – role development. *Sex roles*, 5, 135–153. [Dostupné též na <http://www.springerlink.com/content/mr3536061v8744r6/> , cit. 2011-04-04].

Maierová, C. (2008). *40 důvodů proč nemít děti*. Praha: Rybka Publishers.

Machovcová, K. (2007). *Ženy na trhu práce: Realita a perspektivy*. Praha: Gender Studies.

Marciano, T. D. (1978). Male pressure in the decision to remain childfree. *Journal of family and economic issues*, 1, 95–112. [Dostupné též z databáze EBSCO, cit. 2011-03-23].

Mareš, P. (2002). Hodnota dítěte. In: Plaňava, I., Pilát, M. (Eds.). *Děti, mládež a rodiny v období transformace (159–175)*. Brno: Barrister & Principal.

Mareš, P. (2003). Sňatkový trh – koncepty a modely: Východisko výzkumů reprodukce rodiny. In: Mareš, P. & Potočný, T. *Modernizace a česká rodina: sborník prezentací na sympóziu pořádaném ve dnech 15.–17.října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně (225–230)*. Brno: Barrister & Principal.

Mead, M. (2001). *Sex and Temperament in Three Primitive Societies*. New York: Harper Perennial [Dostupné též na: http://homepage.smc.edu/delpiccolo_guido/Soc1/soc1readings/sex%20and%20temperme nt_final.pdf], cit. 2011-04-04].

- Miall, Ch. E. (1985). Perceptions of informal sanctioning and the stigma of involuntary childlessness. *Deviant Behavior*, 6, 383–403.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada
- Mollen, D. (2006). Voluntarily Childfree Women: Experiences and Counseling Considerations. *Journal Of Mental Health Counseling*, 28, 269–284. [Dostupné též z databáze EBSCO, cit. 2011-03-23].
- Možný, I. (2008). *Rodina a společnost*. Praha: Slon.
- Mueller, K. A. & Yorder, J. D. (1997). Gendred norms for family size, employment, and occupation: Are there personal cost for violating them? *Sex Roles*, 36, 207–220.
- Nock, S. L. (1987). The symbolic meaning of chldbearing. *Journal of Family*, 8, 373–393.
- Novák, T. (2006). *Manželské a rodinné poradenství*. Praha: Grada.
- Novák, T. & Drinocká, H. (2006). *Partnerské a rodinné poradenství: Práce s klienty*. Praha: Grada.
- Oakley, A. (2000). *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál.
- Park, K. (2005). Webers typology of action and Motives of the woluntary childless. *Social Inquiry*, 75, 372–402. [Dostupné též z databáze EBSCO, cit. 2011-03-23].
- Plháková, A. (2004). *Obecná psychologie*. Praha: Academia.
- Plamínek, J. (2010). *Tajemství motivace*. Praha: Grada.
- Plaňava, I. & Pilát, M. (Eds.). (2002). *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. Brno: Barriersrer & Principal.
- Polit, D. (1978). Stereotypes relating to family size status. *Journal of Marriage and the Family*, 40, 105–114.
- Pomahačová, J. (2006). Rodičovství a bezdětnost v časopisech pro ženy. (Nepublikovaná diplomová práce.) Praha: FF UK.

- Rabušic, L. (2001). *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Slon.
- Radimská, R. & Tomášek, M. (2003). „Singles – nový životní styl a jeho genderová specifika v České republice.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 10–12, 1–2.
- Reis, S. M. (2002). Internal barriers, personal issues, and decisions faced by gifted and talented females. *Gifted Child Today Magazine* [online] [cit. 2011-04-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.trailblazercoaching.com/downloads/articles/Sally-Reis-Article.pdf>>.
- Rowlands, I. & Lee, Ch. (2006). Choosing to have children or choosing to be childfree: Australian students attitude towards the decisions of heterosexual and lesbian women. *Australian psychologist*, 41, 55–59.
- Ruddick, S. (1995). *Maternal thinking: toward the politics of peace*. Boston: Beacon Press.
- Říčan, P. (2004). *Cesta životem*. Praha: Portál.
- Scott, L. S. (2011). *Two is enough. A couple guide to living childless by choice*. Berkley: Seal Press.
- Secombe, K. (1991). Assessing the cost and benefits of children. Gender Comparisons among Childfree Husbands and Wives. *Journal of Marriage and Family*, 53, 191–202. [Dostupné též v databázi EBSCO, cit. 30-3-2011].
- Simmel, G. O. (2003). *O podstatě kultury*. Praha: Kalligram.
- Schopenhauer, A. (1993). *O ženách*. Brno: Zvláštní vydání.
- Schwanitz, D. (2009). *Muži. Výzkum živočišného druhu*. Praha: Prostor.
- Sobotková, I. (2009). Zralost pro rodičovství a její souvislosti. In: Winterová, A., Dvořák, J. (Eds.). *Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám*, 503–517. Praha: ASPI – Wolters Kluwer.
- Sobotková, I., Reiterová, E., Hurníková, K. (2011). *Rozdíly mezi otci a matkami v pohledu na fungování rodiny, v životní spokojenosti a rovnováze mezi prací a rodinou*. (V tisku).
- Sobotková, I. (2011). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.

- Somers, M. D. (1993). A Comparison of Voluntarily Childfree Adults and Parents. *Journal of Marriage and Family*, 55, 643–650.
- Suchanec, M. (2007). *Pořizujeme si děti ke snížení naší nejistoty?* Nepublikovaná diplomová práce. Brno: FSS Muni.
- Šalamounová, P. & Nývlt, O. (2004). Podíly bezdětných žen podle dosaženého vzdělání. *Gender, rovné příležitosti a výzkum*, 5, 2–3.
- Šnýdrová, I. (2006). *Manažerka a stres*. Praha: Grada.
- Špatenková, N. (2006). *Jak řeší krizi moderní žena*. Praha: Grada Publishing.
- Uzel, R. (2010). Rození dětí není povinnost ani důkaz normalnosti. [online] [cit. 2011-03-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/130286-rozeni-deti-neni-povinnost-ani-dukaz-normalnosti.html>>.
- Thompson, E. & McDonald, E. & Bumpass, L. (2007). Fertility desires and Fertility: Hers, His and Theirs. *Demography*, 4, 579–588.
- Trent, K. & South, S. (1992). Sociodemographic status, parental background, childhood family structure and attitudes toward family formulation. *Journal of Marriage and the Family*, 54, 427–439.
- Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.
- Van Andres, S. M. (2004). Why academic pipeline leaks: Fewer men than women perceive barriers to becoming professors. *Sex roles*, 51, 511–521.
- Van Luven, L. (Eds.) (2010). *Být či nebýt matkou. O životě bez dětí*. Praha: Volvox Globator.
- Veevers, J. E. (1980). *Childless by Choice*. Toronto: Butterworths.
- Veevers, J. E. (1983). *Voluntary childlessness a critical assesment of the research*. Beverly Hills: Sage.
- Voas, D. (2003). Conflicting Preferences: A reason fertility Tends to be Too High ot Too Low. *Population and Development Review*, 29, 627–646.

Výrost, J. & Slaměník, I. (2008). *Sociální psychologie*. Praha: Grada.

Walker, E. L. (2011). *Complete without kids. An insiders guide to childfree living choice*. Austin: Greenleaf book Group Press [Dostupné též na WWW: <http://books.google.com/booksid=nBa5L16eUeMC&printsec=frontcover&dq=Complete+without+kids.&hl=cs&ei=09euTaOyHoKAOqj9pOQB&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&sqi=2&ved=0CCsQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false>, cit. 2011-04-04].

Weston, R. (2001). Men's and women's reasons for not having children.

Family Matters. 58. 10-15.

Woolf, V. (1998). *Vlastní pokoj*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství Marie Chřibková.

Yablonski, L. (1990). *Otcové a synové*. Praha: Portál.

Zamykalová, L. (2006). *Mediální reflexe bezdětnosti v české společnosti mezi lety 1994-2004*. Praha: Sociologický Ústav AV ČR.

Přílohy

Příloha č. 1: Formulář zadání diplomové práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2011/2012

Studijní program: Psychologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Psychologie (PS)

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
MANOVÁ Hana	Hérodova 3, Ostrava - Moravská Ostrava	F08175

TÉMA ČESKY:

Dobrovolná bezdětnost u žen

NÁZEV ANGLICKY:

Childfree women

VEDOUCÍ PRÁCE:

Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Zásady pro vypracování:

- 1) Seznámení se s normami DP na katedře psychologie FF UP a jejich dodržování.
- 2) Studium zahraničních výzkumů na téma dobrovolná bezdětnost.
- 3) V teoretické části budou zpracována témata: rodičovství, mateřství, přínosy rodičovství, důvody k dobrovolné bezdětnosti, terapeutické a poradenské zkušenosti s dobrovolnou bezdětností a pohled okolí na dobrovolnou bezdětnost.
- 4) příprava na výzkum - Cílem výzkumu bude zjistit, jaká je motivace a okolnosti rozhodnutí zůstat dobrovolně bezdětná. Metodou bude semistrukturovaný rozhovor. Výzkumný soubor bude zahrnovat 8 až 12 dobrovolně bezdětných žen ve věku od 24 do 45 let.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Lafayette, L. (1995). Why don't you have kids? Living full without parenthood. New York: Kensington Books.
- Maierová, C. (2008). 40 důvodů proč nemít děti. Praha: Rybka Publishers.
- Mollen, D. (2006) Voluntarily Childfree Women: Experiences and Counseling Considerations. Journal Of Mental Health Counseling, 28, 269-284.
- Možný, I. (2008). Rodina a společnost. Praha: Slon.
- Plaňava, I. & Pilát, M. (Eds.). (2002). Děti, mládež a rodiny v období transformace. Brno: Barriersrer&Principal.
- Vágnerová, M. (2007). Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum.

Příloha č. 2: Český a anglický abstrakt diplomové práce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Dobrovolná bezdětnost u žen

Autor práce: Hana Manová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Počet stran a znaků: 88 stran, 138 522 znaků

Počet příloh: 4

Počet titulů použité literatury: 113

Diplomová práce se zabývá problematikou dobrovolné bezdětnosti u žen a důvodu/motivů žen k tomuto rozhodnutí. Soustřeďuje se rovněž na popis procesu rozhodování u těchto žen. Práce se v neposlední řadě soustřeďuje na to, jak dobrovolně bezdětné ženy vnímají své partnerské vztahy, jak hodnotí své dětství a jak jsou s rolí dobrovolně bezdětné ženy spokojené. Práce je rozdělena na teoretickou a výzkumnou část. V teoretické části jsou zmíněna témata: gender, mateřství, důvody žen pro dobrovolnou bezdětnost, terapeutické a poradenské zkušenosti atd. Výzkumná část byla realizována formou kvalitativního výzkumu a využívá metod semistrukturovaného rozhovoru. Výzkumných otázek bylo pět: 1) Jaké se u žen vyskytují důvody stát se dobrovolně bezdětnou? 2) Jak probíhal proces rozhodování u dobrovolně bezdětných žen? 3) Jaké jsou zkušenosti z dětství u dobrovolně bezdětných žen? 4) Jaké jsou zkušenosti dobrovolně bezdětných žen s partnerskými vztahy? 5) Jaká je spokojenost dobrovolně bezdětných žen s touto rolí? Výzkumný soubor tvoří 9 žen ve věku od 25 do 39 let. Jako hlavní důvody pro rozhodnutí žen zůstat dobrovolně bezdětnými byly identifikovány tzv. zkušenosti s dětmi v okolí, další významná příčina tohoto rozhodnutí je, že účastnice tohoto výzkumu vnímají dítě jako velký závazek. Za třetí nejvýznamnější příčinu byla označena volba jiného životního stylu u žen. Jako další důvody byly identifikovány: nepřítomnost potřeby mít děti, zdravotní potíže, strach z porodu a nedobré rodinné podmínky. V procesu rozhodování hrály nejvýznamnější roli právě zmíněné důvody pro toto rozhodnutí. Účastnice jsou spokojené s rolí dobrovolně bezdětné ženy, některé však vnímají negativní reakce okolí.

Klíčová slova: dobrovolná bezdětnost, gender, ženy, motivy k dobrovolné bezdětnosti

ABSTRACT OF THESIS

Title: Voluntary childlessness among women

Author: Hana Manová

Supervisor: doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Number of pages and characters: 88 pages, 138 522 characters

Number of appendices: 4

Number of reference: 113

This master thesis deals with the issue of voluntary childlessness among women and reasons/motives leading women to that decision. It also concentrates on the description of process of that decision making among these women and last but not in the least it concentrates on how voluntarily childless women perceive their love relationship, how they evaluate their childhood and how satisfied they are with their roles of childless women. The work is divided into the theoretical part and the research part. In the theoretical part the mentioned topics are: gender, motherhood, reasons of women for voluntary childlessness, therapeutic and counseling experience etc. The research part was realised in the the form of qualitative research and uses methods of semistructural interview. There were five research questions: 1) What are the reasons on the side of the researched women to become childless? 2) How was the process of decision making among voluntarily childless women? 3) What is childhood experience of voluntarily childless women like? 4) What is the experience of voluntarily childless women with love relationship like? 5) How satisfied they are with their roles of voluntarily childless women? The research set is made up of nine women aged from 25 up to 39 years. The main reasons for the decision to remain voluntarily childless was identified by so called experience with children in the surroundings. The further reason for that decison is perceiving a child as a big commitment. As the third the most significant reason they indicate their liberty to choose another life style for women. As further reasons were identified: the absence of the need to have children, the health problems, the fear of the childbirth and then bad family conditions. In the process of the decision making the above mentioned reasons played the most significant reasons for that decision. The participants are satisfied with their roles of voluntarily childless women but some perceive the negative reaction of people around.

Keywords: voluntary childlessness, gender, women, motives for voluntary childlessness

Příloha č. 3: Informovaný souhlas

Diplomová práce Psychologie FF UPOL

Dobrovolná bezdětnost u žen

Informovaný souhlas

Účastník byl do výzkumu zařazen pod kódem:

1. Já, níže podepsaná souhlasím se svou účastí ve výzkumu.
2. Byla jsem informována o cíli výzkumu, o jeho postupech, a o tom, co se ode mě očekává. Beru na vědomí, že prováděný výzkum je výzkumnou činností. Porozuměla jsem tomu, že svou účast ve výzkumu mohu kdykoliv přerušit či odstoupit. Moje účast ve výzkumu je dobrovolná.
3. Při zařazení do výzkumu budou moje osobní data uchována s plnou ochranou důvěrnosti. Je zaručena ochrana důvěrnosti mých osobních dat. Při vlastním provádění výzkumu mohou být osobní údaje poskytnuty dalším subjektům pouze bez identifikačních údajů, tzn. anonymní data pod kódem. Rovněž pro výzkumné a vědecké účely mohou být moje osobní údaje poskytnuty pouze bez identifikačních údajů tedy jako anonymní data, nebo s mým výslovným souhlasem.
4. Porozuměla jsem tomu, že mé jméno se nebude nikdy vyskytovat v referátech o této studii. Já naopak nebudu proti použití výsledků z této studie.

Podpis:

Datum:

Příloha 4: Anonymizovaný přepis rozhovorů

Ukázka pouze v tištěné verzi